

Loahpparaporta:

Sámegiela árvoštallan Gáivuonas

Prošeaktaeaiggát

Gáivuona suohkan

Prošeaktajođiheaddji:

Visjona AS

Veršuvdna 1.2

Dáhton: 23.10.2020

VISJONA

INNHold

1 Čoahkkáigeassu	4
2 Álggahus.....	5
3 Duogáš	6
3.1 Gáivuona suohkan.....	6
3.2 Gáivuotna sámegiela hálddašanguovllus	7
3.3 Sámegiela riev dama dovdomearkkat.....	8
4 Bargamuš	9
4.1 Organiseren - čađaheapmi	10
5 Árvvoštallan	12
5.1 Guorahallama álgu	12
5.1.1 Bajimus ovddasvástádus	12
5.1.2 Bargiidlohku geain lea sámegiel gelbbolašvuohta	13
5.1.3 Bargit sámegiel kurssas/oahpus.....	15
5.1.4 Oahppit geain lea sámegiella skuvllas	16
5.1.5 Stipeanddat.....	18
5.2 Suohkanhálddahuš.....	20
5.2.1 Hálddahuš – suohkana iešárvvoštallan.....	20
5.2.2 Hálddahuš – Geavaheddjiidiskadeapmi.....	21
5.3 Dearvašvuohta ja sosiála.....	22
5.3.1 Dearvašvuohta ja sosiála – Suohkana iešárvvoštallan	22
5.3.2 Dearvašvuohta ja sosiála -	
Geavaheddjiidiskadeapmi	23
5.4 Bajásšaddan.....	25
5.4.1 Bajásšaddan – Suohkana iešárvvoštallan	25
5.4.2 Bajásšaddan – Geavaheddjiidiskadeapmi.....	30
5.5 Ovdalaš árvvoštallamiid ja raporttaid guorahallan.....	39
5.6 Ovttalárganvuođat ja čoahkkáigeassu.....	43

INNHold

6 Mihtut ja doaibmabijut47

6.1 Váldomihtut..... 47

6.2 Hálddahus – Mihtut ja doaibmabijut 48

6.3 Dearvvašvuohta ja sosiála – Mihtut ja doaibmabijut 50

6.4 Bajásšaddan – Mihtut ja doaibmabijut 51

6.4.1 Mánáidgárdi – Mihtut ja doaibmabijut 51

6.4.2 Skuvla – Mihtut ja doaibmabijut..... 52

Girjjálašvuohta ja eará gáldočujuhusat54

Mildosat54

1 Čoahkkáigeassu

Gáivuona suohkan lea 1992 rájes leamaš mielde sámegeiela hálddašanguovllus. Dat mearkaša ahte suohkanis galget Sámelága § 1–5 mielde sámegeiella ja dárogiella leat ovttadássásaš gielat. Sámelága giellanjuolggadusat addet suohkana ássiide rivttiid earret eará gulahallat suohkaniin sámegillii ja lea maid riekti oahpahuuvot sámegillii. Suohkan geatnegahtto maid fállat sámegeiela mánáidgárddis ja skuvllas.

Go 28 jagi lea leamaš mielde hálddašanguovllus, de lea suohkan cealkán ahte sámegeiela dilli suohkanis lea hástaleaddji. Sámi kultuvra lea buorebut bisuhuvvon, muhto sámegeiella beaivválašgiellan lea njiedjan dárogiela ektui. Suohkanis leat hástalusat fállat duhtadeaddji bálvalusaid mat speadjalastet Gáivuotna leat mánggagielat suohkanin.

Oassin dan barggus mainna bisuhit ja nannet sámegeiela ja sámi kultuvrra, de lea suohkan árvvoštallagoahtán makkár dásis sámegeiella lea suohkanis. Árvvoštallan sisttisoallá bálvalusaid maid fállat suohkanhálddahasas, dearvvašvuođas ja sosiála bealis ja maidái bajásšaddamis, mii fáttmasta mánáidgárddiid ja skuvllaid. Árvvoštallama ulbmil lea leamaš čilget ja fuomášuhttit suohkana sámegeiel doaimmaid ja ovdánahttima. Leat geahččan organiserema, plánaid, guottuid, árvooinnu, gelbbolašvuođa, heiveheami, dilálašvuođaid sivaide ja geavaheddjiid vásáhusat.

Árvvoštallamis boahdá ovdán ahte Gáivuona suohkan eanas muddui deavdá sámegeiela formálalaš láhkagáibadusaid. Suohkan lea álggahan mángga doaibmabiju, muhto dat lea unnán lasihan sámegeiela geavaheami suohkana fálddagain. Lea proseanttaid mielde lassánan ohppiidlohku geain lea sámegeiella skuvllas. Seammás lea suohkanis váttis rekrutteret sámegeielat pedagogaid ja oahpaheddjiid. Giellagelbbolašvuohta suohkana bargiin árvvoštallo leat heajos dásis, muhto guottut sámegeiela ja sámi kultuvrra ektui ovdanboahdá positiivvalaš fáktoriin. Suohkanis lea hui buorre potenciála oažžut ávkki earret eará giellaoahpahasas, mii lea addon iežas bargiide.

Doaibmabijut mainna ealáskahtta sámegeiela Gáivuonas ferte gehčot guhkes áiggi perspektiivvas. 2030 rádjái ferte leat definerejuvvon váldomihttu movt ovdánahttit sámegeiela ja sámi kultuvrra suohkanis, mii fas čuovvuluvvo sierra oassemihtuiguin ja doaibmabijuiguin suohkanhálddahasas, dearvvašvuođas, sosiálas ja bajásšaddamis. Mii árvalit váldomihtuid maid áigumuš berre leat ahte sámegeiella galgá fas adnot beaivválašgiellan ja bargogiellan suohkanis. Suohkan galgá aktiivvalaččat rekrutteret iežaset sámegeielat nuoraid, ja sámegeiela ealáskahttin galgá ásahtit geasuheadji giliservodagaid. Dat gáibida viiddis doaibmabijuid mángga suorggis.

Suohkan ja eanetlohku ássiin háliidit ahte sámegeiella ja kultuvra nannejuvvo suohkanis, ja dat addá doaivaga sámegeiela hárrái.

2 Álggahus

Gáivuona suohkan searvvai sámegiela hálddašanduvlui 28 jagi áigi. Suohkanis lea dan rájes bures ovdánan ja oainnusin dahkkon báikkálaš sámi kultuvrra. Go guoská sámegiela geavaheapmái ja heivehit sámegiela almmolaš doaimmaide, de ii leat suohkanis leamaš ovdáneapmi seamma dásis.

Gáivuonas lea giellarievdan ja kultuvrralaš ovttabealatvuohta dagahan ahte sámegielas ii leat seamma árvu go dárogielas, sihke dálá váhnemiid ja mánáid gaskkas. Dárogiella lea šaddan beaivválašgiellan eanas ruovttuin ja mánggas eai leat dan dihte beassan oahppat lunddolaččat sámegiela ruovttus.

Dat lea dagahan hástalusaid doalahit dohkálaš sámegielat fálaldaga, mii speadjalastá sámelága giellanjuolggadusaid áigumušaid ja daid mihtuid movt Gáivuona suohkan ieš háliida ovddidit sámegiela ja sámi kultuvrra.

Bajimus guovttegielatvuođaplánas áigodagas 2018-2020, maid Gáivuona suohkanstivra lea mearridan juovlamánu 1.beaivvi 2017, bohtet ovdán dát hástalusat:

- Sámegiella oidno ja gullo unnán suohkanlaš doaimmain
- Váttis dábuhit ja oččodit suohkana doaimmaide olbmuid, geain lea sámegielmáhttu (njálmmálaš ja čálalaš)
- Sámegielat gelbbolašvuođabiras lea hearkkes dilis.

Dáinna duogážiin háliida Gáivuona suohkan geahčadit sámegiela ovdáneami suohkanlaš doaimmain. Deavdá go Gáivuona suohkan iežas geatnegasvuođaid go lea sámegiela hálddašanguovlu sámegiela ja sámegielovdáneami hárrái.

Gáivuona suohkan lea addán árvvoštallandoaimma Visjona AS fitnodahkii, ja prošeakta lea čađahuvvon njukčamánu golggotmánui 2020.

3 Duogáš

3.1 Gáivuona suohkan

Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune/ Kaivuonon komuuni lea nuorttabealde Ivguvuona ja lea árbevirolaččat leamaš mánggakultuvrrat servodat. Álbmogis lea sámi, kvena/suoma ja dárugiella- ja kulturduogáš. Suohkanguovddáš lea Dálusvákkis, gos maid ráđđevissu lea. Suohkanis leat 2100 ássi.

Suohkanis leat golbma mánáidgárddi, Dálusvákkis, Biertaváris ja Olmmáivákkis. Mánáidgárddi Olmmáivákkis, Goržži mánáidgárddi, lea aitto mearriduvvon leat sámi mánáidgárdin, gos sámegeiella lea jurddašuvvon leat váldogiellan. Ovdal lei Goržži (Fossen) mánáidgárddis sierra sámegeielat ossodat, Riebangárddi. Dain eará mánáidgárddiin lea dárugiella váldogiellan, muhto sámegeiella ja sámi kultuvra lea maddái dáppe oassin mánáidgárdeárgabeaivvis.

Gáivuonas leat guokte suohkanlaš mánáid- ja nuoraidskuvlla, Dálusvákkis ja Olmmáivákkis. Dasa lassin lea priváhtaskuvla Gáivuonvákkis, namalassii Siskkit Gáivuona mánáid- ja nuoraidskuvla. Olmmáivákki skuvllas leat eanemus oahppit geain lea sámegeiella fágan. Eanas ohppiin lea sámegeiella nubbingiellan. Unnit oasis ohppiin lea sámegeiella vuosttašgiellan. Dát oahppit leat biedğanan mángga klássaceahkkái. Dálusvákki ja Gáivuonvákki skuvllain leat unnit oasis ohppiin, geain lea sámegeiella 2 fágan.

Gáivuona dearvvašvuodásiiddas leat buhcciidsiida, boaresolbmuid/demeansafuolahus, doavttirbálvalus ja dearvvašvuodaguovddáš, mii lea Biertaváris.

3.2 Gáivuotna sámegeiela hálddašanguovllus

1992 searvvai suohkan sámegeiela hálddašanguovlui, vuosttaš suohkanin Romssas. Sámelága 1–5 bohtá ovdán ahte sámegeiella ja dárogiella leat seammaárvosaš gielat, ja ahte dat galget leat dássálaga sámelága kapihttal 3 mearrádusaid mielde. Sámelága giellanjuolggadusaid mielde lea suohkana ássiin juohkehaččas gielalaš vuoigatvuohta beassat sámegeielain gulahallat almmolaš orgánain. Dat mearkkaša ahte suohkanlaš njuolggadusat, dieđut ja skovit maid galget leat sámegeillii. Ássit galget sáhttit sámegeielain gulahallat go váldet oktavuoda suohkaniin ja sis lea maid riekti oažžut vástádusa sámegeillii, lea riekti sámegeielain gulahallat dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis, riekti oažžut girkolaš bálvalusaid sámegeillii ja riekti beassat rávis olmmožin oahppat sámegeiela. Lea mánáidgárdeláhka mii sihkkarastá ahte sámi mánát ožžot sámegeiela ja sámi kultuvrra mánáidgárddis, ja dat mielddisbukta ahte suohkanis lea ovddasvástádus heivehit mánáidgárdefálaldaga. Rámmaplána láhkaásahusas leat njuolggadusat mánáidgárddi sisdollui ja doaimmaide. Riekti oahpahuuvot sámegeillii ja sámegeielas vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas sihkkarasto oahpahuslága bokte. Oahppoplána *Máhttlokten sámegeielas* ásahuvvui 2006 Gáivuona vuodđoskuvllii.

Gáivuona suohkanis lea mávssolaš rolla ásahit buriid rámmaid maiguin nanne ja ovddida sámegeiela, sihke dalle go doaimmaha bálvalusaid ja go ovddida servodaga. Leat mávssolaš go sámegeiella adno, oainnusin dahkko ja dohkkehuvo gulahaladettiin ja dieđuid juogidettiin, go de ásaha buriid rámmaid ja eambo ovdánahtta sámegeiela almmolaš oktavuodain.

Mánáidgárdi ja vuodđoskuvla leat mávssolaš arenat vai sihkkarastá ja bisuha sámegeiela. Giella- ja oahpahasarenat leat dat áibbas dárbbášlačat mánáide ja nuoraide, geain ii leat sámegeielat ruovttubiras. Sámegeiela boahhteáigi dárbbáša ahte mánát ja nuorat sáhttet oahppat ja atnit giela mánáidgárddis ja vuodđoskuvllas.

Dan oktavuodas ahte mánáidgárdi ja skuvla leat mávssolaš sámegeielat oahpahasarenat, de lea vel dasa lassin dárbbášlaš ahte ásahuvvojit sámegeielat arenat olggobeallái daid ásahusaid. Earret eará lea Gáivuona suohkanis sámegeiela giellaguovddážis dehálaš rolla ahte heivehit eará gielalaš čoahkkanan báikkiid.

3.3 Sámegiela rievdamadovdomearkkat

- Jagiin 2016 rájes gitta 2018 rádjái njejai Gáivuona olmmošlohku 50 olbmuin. Seamma áigodagas njejai ohppiidlohku vuodđoskuvllas oalle ollu Stáhta guovddášdoaimmahaga loguid mielde. Dat muitala ahte leat nuorat ja nuorra mánábearrašat, geat fárrejit eret suohkanis. Seamma áigodagas lea njiedjan mánáidlohku, geat válljejit sámegiela skuvllas, ja ohppiidlohku, geain lea sámegiella 1.giellan, lea maid njiedjame.
- Rievdamadovdomearkkat mat leat čilgejuvvon Gáivuona ektui go guoská olmmošlohkui ja fárremii, de guoská dat maid eará unnit guovllusuohkaniidda, sihke siskobealde ja olggobealde sámi giellaguovlluid. Sámegiela giellarievdamadovdomearkkat Gáivuonas boahtte áiggis ferte geahččat mánngain fáktoriin, earret eará:
 - suohkana ja lagas guovlluid ealáhus- ja demográfalaš rievdamadovdomearkkat fámut; dat váikkuhit maid mánáidgárddiid ja skuvllaid mánáidlohkui ja ohppiidlohkui
 - suohkana sámegielfálaldagaid dássi, sihke man álki dahje váttis lea fálaldagaid oažžut ja makkár kvalitehta ja sisdoallu lea fálaldagain
 - álbmoga (váhnemiid ja mánáid) beroštupmi ja guottut dan ektui ahte fievrredit sámegiela viidáseappot ja hupmat giela beaivválaččat.
- Čuolmmat maid dás suokkardallat leat guovddážiis dan barggus maid Sámediggi lea bargame go leat čuovvoleame NOU 2016: 18 *Váibmogiela*. Sámediggi guorahallá suohkaniidda ođđa čovdosiid suohkaniid goluide, dan ođđa ja viiddiduvvon sámegiela giellaguovllui. Okta váldo čuokkis das lea ahte fálaldat nubbingielagiidda ferte nannejuvvot, jus sámegiella galgá doaimmat sin gaskkas geain ii leat sámegiella eatnigiellan/vuosttašgiellan ruovttus. Dat váikkuha njuolga boahtte áiggi fálaldagaide sihke mánáidgárddiin, skuvllain ja rávisolbmuid oahpahussii, geat háliidit sámegiela gulahallat beaivválaččat barggus ja astoáiggis.
- Sámediggi lea maid ráhkkaneame viiddidit giellaguovllu, juste dan dihte go mánngga smávit suohkaniin dála hálddašanguovlluin lea heajut guvlui rievdamadovdomearkkat olmmoš- ja ohppiidlohku, mii maid áitá sámegielfálaldagaid mánngga suohkanis.

4 Bargamuš

Gáivuona suohkanis váilu ollislaš kárten ja čilgehus dasa movt suohkan hálddaša iežas ovddasvástádusa go guoská sámegillii ja giellaovdáneapmái. Ii ge gávdno makkár ge systematiserejuvvon diehtu movt ássit vásihit sámegiela bálvalusfálaldagaid. Dat guoská visot surggiide: hálldahussii Gáivuona ráđđeviesus, mánáidgárddiide, vuodđoskuvllaide ja dearvvašvuoda ja sosiála surggiide.

Lea mávssolaš geahččat besset go sámegiela sámi sámi gulahallat suohkanlaš doaimmain. Mii lea siva jus eai beasa gulahallat sámegillii go suohkaniin lea oktavuoha? Movt lea Gáivuona suohkan láchčán dili go vai sáhtta sámegielaiguin leat oktavuoha sámegillii?

Lea maid dárbbalaš kártet ja čilget makkár dili lea sámegiela ja kultuvrras suohkanlaš mánáidgárddiin ja vuodđoskuvllain. Makkár fálaldat addo mánáidgárddiin mii guoská sámegillii ja sámi kultuvrii? Čatnasa go dat mánáidgárddi plánaide? Leat go váhnemat duhtavaččat fálaldagaide maid fáallet? Naba go mánáidgárddis sirdása vuodđoskuvlii ja makkár ovttasbargu lea dan olis? Movt vásihit oahppit ja váhnemat oahpahušfálaldahkii mii lea sámegiela ja sámegillii?

Seamma ládje guoská dat maid dearvvašvuoda ja sosiálasuorgái: Movt lea dearvvašvuoda ja sosiálasuorggis go galgá sihkkarastit buriid ja ovtadássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid geavahedjiide? Movt heivehuvvo nu ahte sámegiela galgá beassat gulahallat? Movt vásihit geavaheaddjit dan fálaldaga mii fálojuvvo?

Gávdnosiid vuodul mat leat guorahallamis bohtán ovdán, galget ráhkaduvvot árvalusat doaimbajuiide dahje rievdadusat doaimbajuiide, mat galget buoridit fálaldagaid Gáivuona suohkanis dain iešguđet doaimbasurggiin.

Guorahallama boađus ja árvalusat doaimbajuiide šaddet vuodđun Gáivuona suohkana viidasit giellaplánemii, vai suohkan sáhtta nannet ja buoridit sámegiela fálaldagaid suohkana iešguđet doaimbasurggiin. Dat čatnasiid sámelága geatnegasvuodaide ja sámelága giellanjuolggadusaide – kap. 3 – Sámegiela birra ja eará láchkavuoduid birra.

4.1 Organiseren - čađaheapmi

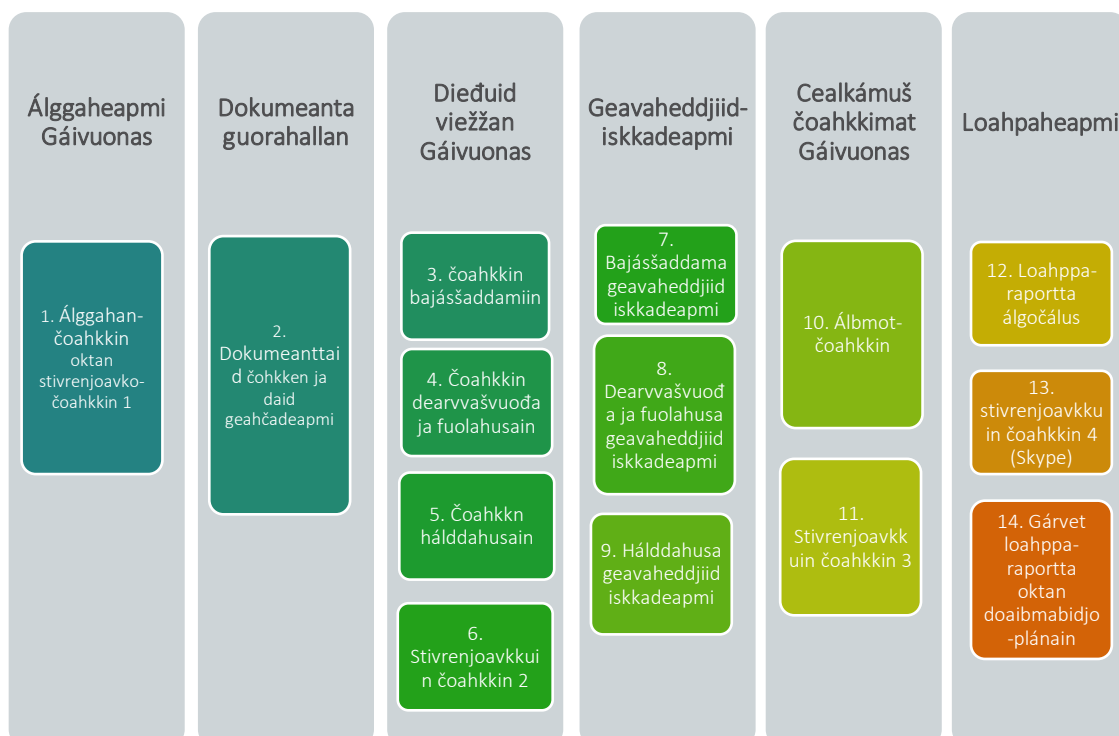
Visjona prošeaktajoavkkus leat leamaš prošeaktajođiheaddji Harriet Steinkjer Nystu oktan Kurt Johnseniin ja Elisabeth Johanseniin. Dasa lassin lea Jon Todal Sámi allaskuvllas leamaš mielde joavkkus.

Prošeakta lea organiserejuvvon stivrenjoavkkuin Gáivuona suohkana sámepolitihkalaš lávdegottis:

- Asgeir Fagerli Langberg, jođiheaddji
- Lisa Katrine Mo
- Idar M. Pedersen
- Stian Pedersen
- Vibeke Fagerli
- Eldbjørg Nilsen, várrelahttu
- Trond Are Pedersen, várreláhttu
- Lena Gamvoll, várrelahttu
- Reidar Breivik, várrelahttu

Sátnejođiheaddji Bernt Lyngstad lea dárbbu mielde oasálasttán stivrenjoavkku čoačkimiidda. Inger M. Åsli lea leamaš Visjona gulahallanolmmoš.

Prošeakta lea doaimmahuvvon proseassa vuodul mii lea govvošis vuollelis:

Lea hui ollu deattuhuvvon viežžat cealkámušaid dahje oaiviliid bargiin ja geavaheddjiin suohkana bálvalusaid ektui. Oktiibuot leat ožžon cealkámuša/oaivila sullii 140 olbmos.

- Čoahkkin suohkana bargiiguin (sullii 20 olbmo)
- Elektrovnnalaš iskkadeapmi mánáidgárdemánáid váhnemiiguin (17 olbmo)
- Elektrovnnalaš iskkadeapmi skuvlamánáid váhnemiiguin (43 olbmo)
- Telefonjearahallan bálvalusa geavaheddjiiguin, go guoská hálddahussii ja dearvvašvuhtii/sosiálai (13 olbmo)
- 3 álbmotčoahkkima Olmmáivákkis, Biertaváris ja Dálusvákkis (sullii 43 olbmo)
- Čuovvolanjearahallan mánáidgárddiid ja skuvllaid ohppiiguin, váhnemiiguin, bargiiguin (12 olbmo)

Muhtin iskkademiin leat unnán ožžon responsa, muhto go visot ruovttoluotta dieđuid geahččá oktan, de addá guorahallan buori gova makkár dilli lea ja movt bálvaluskvalitehta lea vásihuvvon. Lassin ruovttoluottadieđuide joavkkuin ja ovttaskasolbmuin, de leat mii guorahallamis ávkástallan čálalaš materiálahaid nugo jahkedieđáhusaid, plánaid, ovdalaš guorahallamiid, statistihkaid ja nu ain.

5 Árvvoštallan

5.1 Guorahallama álgu

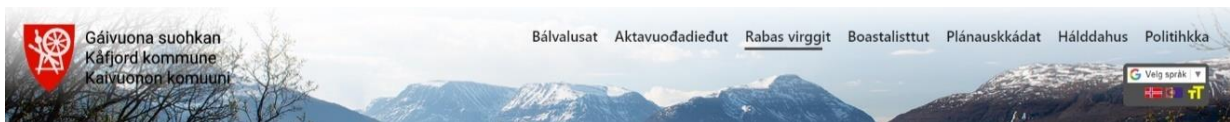
5.1.1 Bajimus ovddasvástádus

Go Gáivuona suohkan lea oassin sámegeiela hálddašanguovllus, de lea geatnegahtton čuovvut sámelága giellanjuolggadusaid mat leat čilgejuvvon kap.0.

1994 ásahii suohkan sámi giellaguovddáža mii lea suohkanlaš ossodat mii galgá leat sámegeiela oahpahuš- ja gelbbolašvuodaguovddáš suohkanis. Váldoulbmil lea nannet sámegeiela giellaanu ja beroštumi. Giellaguovddážiis leat 3 bargi ja sis leat kantuvrrat Olmmáivákkis. Dasa lassin lea suohkanis ráđđeaddi geas lea ovddasvástádus sámegillii ja geas lea kantuvra ráđđeviesus Dálusvákkis.

Árvvoštallan lea čájehan ahte suohkan lea ásahan ollu doaibmabijuid mii sihkkarastá ássiid rivttiid sámegeiela ektui. Gáivuona suohkan lea mearridan bajimus guovttegielatvuodaplána áigodahkii 2017–2020, ja ráhkada jahkásaš doaibmaplánaid.

Suohkan rahčá almmuhit čálalaš materiálaid sihke dárogillii ja sámegillii. Gáivuona suohkana ruovttusiiddus, <https://www.kafjord.kommune.no/>, gávdnojit eanas oassi guovtti gillii, muhto facebook-siiddus lea eanas dárogillii. Suohkannamma lea sihke sámegillii ja kvenagillii. Čállojuvvon namma Gáivuona suohkan Kåfjord kommune Kaivuonon komuuni lea bures sajáiduvvon šiltemis ja eará čálalaš materiálain.

Oassi čálalaš diehtujuohkimiin čállojit sámegillii. Ovdamearkka dihte ožžot buot váhnemat, geat aitto leat riegádahttán, guovttegielat diehtujuohkingihppaga, ja leat maid ollu dieđut ovdamearkka dihte doavttirkantuvrras jorgaluvvon sámegillii. Suohkan bargá dan badjelii vai deavdá gáibádusa das ahte buot suohkana hábmejuvvon skovit galget gávdnot goappaš gillii.

Lea heivehuvvon nu ahte ássit, geat sámegillii váldet oktavuodá suohkaniin, galget sámegillii oažžut vástádusa maid. Ráđđeviesus lea muhtin muddui vejolaš oažžut sámegeiela gelbbolašvuodá mii ávkkástallo ain dárbbu mielde, muhto giellagelbbolašvuodta lea ráddjejuvvon. Doavttirkantuvrras lea šiehtadus sámegeiela dulkkain maid sáhtá ávkkástallat.

Lea goitge hui hárvve ahte suohkanii váldet oktavuoda sámegillii. Ovdamearkka dihte ásahii Gáivuona suohkan sierra sámegiela diehtujuohkintelefovna korona rohttudávdda oktavuodas giđdat 2020. Dárogielat diehtujuohkin kanálie ringejedje oallugat, muhto go ii oktage ringen sámegiela kanálie.

Gáivuona suohkan deavdá formálalaš gáibádusa fállat oahpahusa sámegillii ja sámegiela. Sii leat aitto mearridan ahte Goržži mánáidgárdi Olmmáivákkis galgá rievdat sierra sámegiela ossodagas nu ahte olles mánáidgárdi galgá šaddat sámi mánáidgárdin. Suohkanlaš skuvllat fállat sámegielaohpahusa mángga dásis. Lea maid bures láhččojuvvon dilli nu ahte suohkana bargit ja ássit sáhttet oasálastit sámegielaohpahušii. Suohkan fállá permišuvnna báikkáin iežas bargiide, stipeanddaid ja giellakursaid iešguđet dásis dainna ulbmiliin ahte lasihit giellagelbbolašvuoda suohkanis.

Sámegiela hálddašanguovlluid suohkanat ožžot jahkásaččat guovttegielatvuoda ruđaid Sámedikkis. Ruhta galgá buhtadit suohkana lassigoluid go heivehit bálvalusaid guovtti gillii, sámegillii ja dárogillii. Jagiin 2017, 2018 ja 2019 oaččui Gáivuona suohkan 3 857 000 ruvnno, 4 075 000 ruvnno ja 4 463 000 ruvnno. Dás lea 40 proseanta fásta vuodđodoarjja. 35 proseanta lea bálvalusdoarjja dan mielde man ollu leat mánat geain sámegiela lea skuvllas ja man oallugat leat dieđihan iežaset Sámedikki jienastuslohkui. Loahppa 25 proseanta lea ovdánahttindoarjja mii galgá mannat iešguđetlágan prošeaktadoaimbajuide. Suohkana bealis adno oalle ollu ruhta daidda iešguđet prošeavttaide. Suohkan dárbbasa eambo dan ruđas beassat atnit gokčat daid duohta lassigoluid maid guovttegielatvuoda heiveheapmi mielddisbuktá iešguđet osiin suohkana doaimmain. Maidái Sámedikkis dihtet dan, ja dál leat Sámedikkis bargame rievdadit ortnega, nu ahte ruđat sáhttet eambo buhtadit daid duohta lassigoluid mat suohkaniin leat.

5.1.2 Bargiidlohku geain lea sámegiela gelbbolašvuota

Addo lassibákká suohkana bargiide geain lea formála- ja reálagelbbolašvuota sámegiela. Golut lassibákká ii oidno leat oassin suohkana sámegiela bálvalusfálaldagas. Golut váldojit bákkábušehtas dain iešguđet doaimbasurggiin.

Leat čuovvovaš máksomearit (2018):

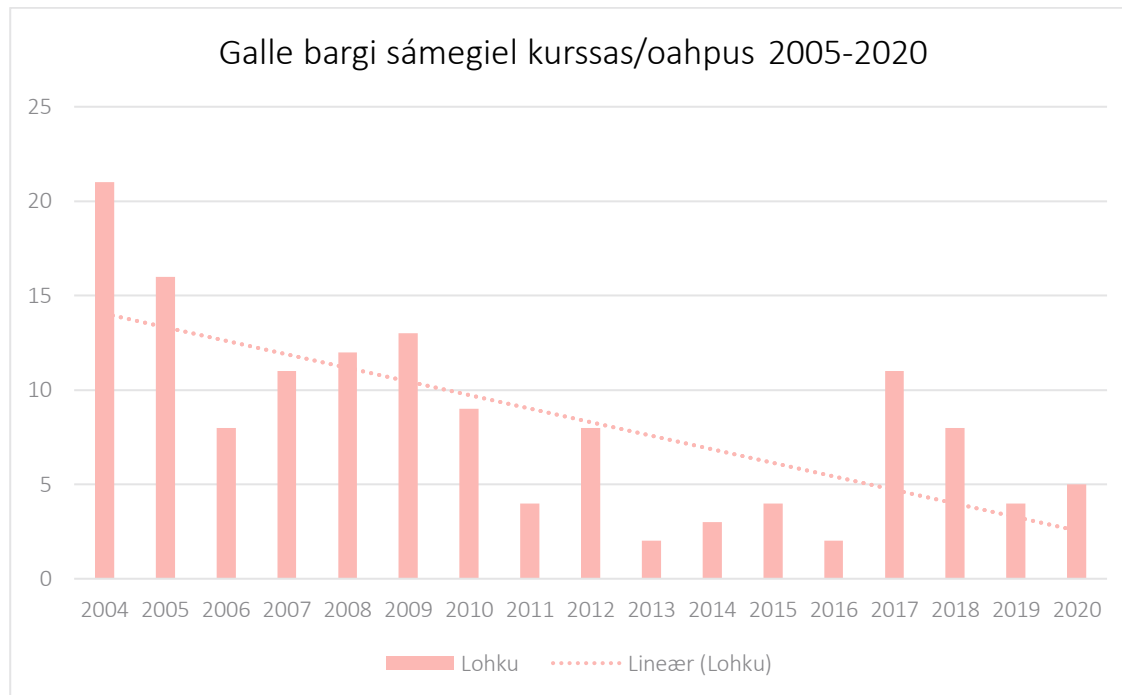
- 60 oahppočuoggá: 20 000 ruvnno
- 45 oahppočuoggá: 20 000 ruvnno
- 30 oahppočuoggá 10 000 ruvnno
- 15 oahppočuoggá: 5 000 ruvnno
- Sámegiela reálagelbbolašvuota: 5 000 ruvnno

Tabealla čájeha ahte leat 48 bargi (25 proseanta) geat ožžo bálkálásáhusa Gáivuona suohkanis geassemánu 2020. Tabealla lassin leat vel sii geat leat čađahan sámegeiela álgoohpahusa seamma jagis ja vel suohkana giellakonsuleanta lea mielde dás.

Bálvalus	Galle	Galle
Hálddahus		2
BÁLVALUSKANTUVRA	2	
Bajásšaddan		30
DÁLUSVÁKKI SKUVLA	5	
OLMMÁIVÁKKI SKUVLA	9	
SÁMEGIELA GÁIDDUSOHPAHUS	2	
DÁLUSVÁKKI MÁNÁIDGÁRDI	1	
BIERTAVÁRRI MÁNÁIDGÁRDI	1	
GORŽŽI MÁNÁIDGÁRDI	7	
SÁMEGIEL DOAIBMABIJUT - MÁNÁIDGÁRDDIT	1	
SKUVLLA ASTOÁIGEDOAIBMA - OLMMÁIVÁGGI	1	
VO- DÁROGIELLA SERVODATOAHPUIN	1	
GÁIVUONA KULTURSKUVLA	2	
Dearvašvuohta ja sosiála		10
DEARVVAŠVUOĐADIVŠŠÁR	1	
DOAVTTIRBÁLVALUS	1	
BÁHTAREDDJIID ÁSSAN JA SAJÁIDUHTTIN	1	
NAV PROŠ. "SAJÁIDUHTTIN JA BARGOSPESIALISTA"	1	
BUHCCIIDSIIIDA	3	
SIIDADIKŠU	3	
Ovdáneapmi		6
HÁLDDAHUSA OVDÁNEAMI OSSODAT	1	
SÁMEGIELA GIELLADOAIBMABIJUT – OVDÁNAHTTINOASSI/JOĐIHEAPMI (BASSAN)	2	
SÁMI GIELLAGUOVDDÁŠ	3	
Supmi		48

5.1.3 Bargit sámegiela kurssas/oahpus

Govus čájeha man galle bargi leat oasálastán sámegiela kurssas dahje oahpahas áigodagas 2004–2020. Kurssat leat álgokurssaid rájes gitta universitehtafágaide. Treandasárggis čájeha njiedjama.

Li boađe ovdán čielgasit manne treanda lea njiedjame, muhto čujuhuvvo ahte bargit, earenoamážit hálddahusas ja dearvašvuodas, eai beasa ávkkástallat iežaset sámegiela balašvuoda, maid aitto leat oahppan, ja go vásihuvvo ahte lea unnán sámegiela bargobeavvis. Vaikko vel bargi oažžu ge friddja bálkkáin, de vásihuvvo áigodat goitge lassinoadđin go gáibiduvvo ahte fertet eambo bargat fágalaččat go dušše oahpahasáigodagas. Earenoamážit sii, geat leat álgokurssas oasálastán, vásihit ahte besset unnán praktihkalaččat geavahit giela maŋŋil go kurssain gerget, ja nu de bisána giellaovdáneapmi. Mánngas oaivvildit ahte nu ollu go návccaid leat bidjan oahpu áigge, de ii leat nu ollu ávkkálaš leamaš maŋit áiggis. Earret go Biertavári buhcciidsiidda ja mánáidgárddiid bargiid dáfus, go sii veahá spiehkastit, go doppe lea ruovttoluotta dieđuid mielde sámegiela álgooahpahas hui ávkkálaš leamaš bargoárgabeavvi.

Vai sihkarastá ahte sámegiela balašvuotta buorebut adno maŋŋil oahpahas, de berrešii bargoaddi čuovvulit bargi ja šiehttat/ságastallat movt sámegiella sáhtta adnot bargoárgabeavvis.

5.1.4 Oahppit geain lea sámegiella skuvllas

Ohppiidlohku Gáivuona suohkana skuvllas lea njiedjame. Skuvlajagis 2006/2007 ledje registrerejuvvon 281 oahppi oktiibuot Olmmáivákki, Nieidaluovtta ja Dálusvákki skuvllain. Ođđajagimánu 1.beaivvi 2020 ledje 154 oahppi suohkana skuvllain Dálusvákkis ja Olmmáivákkis. 85 ledje Olmmáivákki skuvllas ja 69 oahppi fas Dálusvákki skuvllas. Ohppiidlohku suohkana skuvllain lea njiedjan veahá dan dihte go leat ásahuvvon priváhta skuvllat, ja oassi fas dan dihte go obbalaš olmmošlohku Gáivuonas lea njiedjan.

Oktiibuot leat 69 oahppi almmolaš skuvllain, geain lea sámegieloahpahuš. Dat lea sullii 45 proseanta obbalašlogus. Olmmáivákki skuvllas lea 62 mánás dahje 73 proseanta ohppiin sámegiella, seammás 23 mánás dahje 27 proseanta ohppiin lea ges buot oahpahuš dárogillii. Sámegiella vuosttaš giellan lea dušše 4 proseanta ohppiin. Buohkat sis gullet Olmmáivákki skuvllii, ja dat leat bieđganan iešguđet klássacehkiide mánáidskuvllas. Sámegiella vuosttašgielat ohppiidlohku lea njiedjame, seammás go ohppiidlohku geain lea sámegiella 2 dahje 3 Olmmáivákki skuvllas orru bissume dássedin¹.

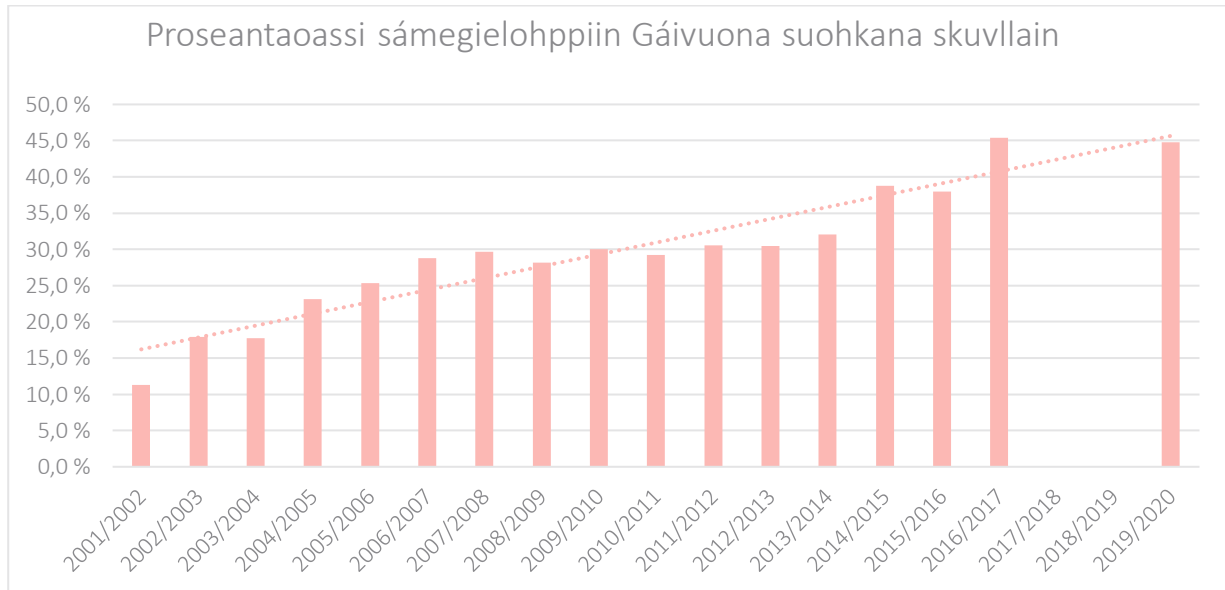
Dálusvákki skuvllas leat dušše 7 oahppi 69 oahppis (10%) geain lei sámegiella ođđajagimánu 1.beaivvi 2020. Sámegiella ohppiidlohku lea njiedjame, ja nu maid lea skuvlla ohppiidlohku.

Listu ohppiin geain lea sámegieloahpahuš suohkana skuvllain 01.01.2020:

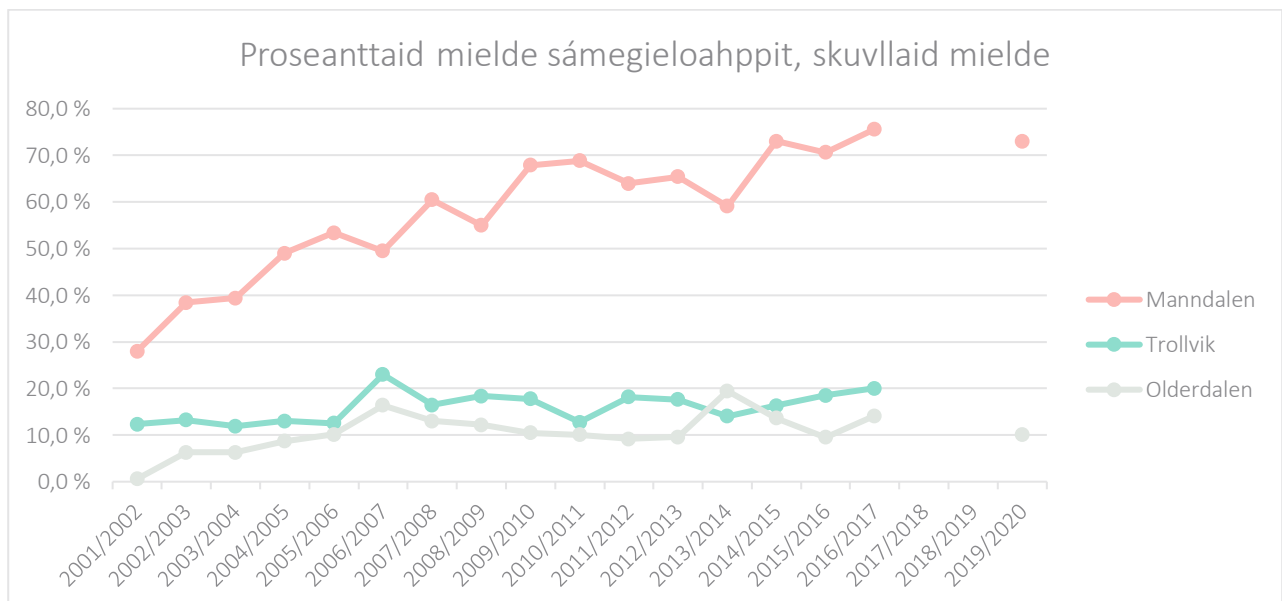
Klássaceahkki		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Supmi
Obbalaš ohppiidlohku:												
Gáivuona suohkana skuvllat	Sámegiella 2	2	3	5	3	2	2	5	2	3	2	29
	Sámegiella 3	2	3	5	3	1	5	4	4	6	3	36
	Sámegiella 1				1		1	2				4
Supmi		4	6	10	7	3	8	11	6	9	5	69
Oahppit juhkkon Skuvllaid mield:												
Olmmáivákki skuvla	Sámegiella 2	2	3	3	3	1	2	5	2	3	2	26
	Sámegiella 3	2	3	5	3	0	4	3	4	6	2	32
	Sámegiella 1				1		1	2				4
Dálusvákki skuvla	Sámegiella 2			2		1						3
	Sámegiella 3					1	1	1			1	4
Supmi		4	6	10	7	3	8	11	6	9	5	69

¹Sámegiella 1 lea fáaldat mii vuosttažettiin fálo ohppiide geain sámegiella lea eatnigiellan/ruovttugiellan. Sámegiella 1 ulbmil lea atnit sámegiella oahpahušgiellan eanas skuvlafágain. Sámegiella 2 ja 3 lea fáaldat mánáide geain lea unnán dahje ii veaháš ge gelbbolašvuohta sámegiellas. Dain mánáin lea dál 2 diimmu sámegiella giellaoahpahuš vahkkus. Sámegiella 3 eai dárbbas oahppit čađahit loahpalaš eksámena, ja gelbbolašvuođamihtut leat vuollelis go Sámegiella 2. Ohppiide, geain lea Sámegiella 2 ja 3, čađahuvvo oahpahuš eará fágain dárogillii.

Statistihkka, áigodagas 2001 rájes gitta 2020 rádjái, čájeha ahte ohppiidlohku, geain lea sámegiella skuvllas, lea proseanttaid mielde ollu lassánan. Dat oassi lea dásseidit lassánan 11 proseanttas skuvlajagis 2001/2002 gitta 45 prosentii 2019/2020. Go skuvllas leat unnit oahppit dál, de lea sámegiela ohppiidlohku buot dain jagiin bisson oalle dásseidin, muhto lea njiedjagoahtán 2015 rájes. Sámegeielat ohppiidlohku suohkana skuvllain lea rievddadan gaskal 69 oahppis ja 85 oahppái áigodagas 2001–2020.

Lea Olmmáivákki skuvla gos proseanttaid mielde eanemus leat lassanan oahppit, geain sámegiella lea skuvllas. Proseanttaid mielde lea lohku lassánan Olmmáivákki skuvllas 28 proseanttas 2001 gitta 73 prosentii 2020, juoga mii lea hui stuora oassi. Dálusvákki lea dát oassi leamaš 10 proseanta olles áigodagas, ja Nieidaluovttas ges lea leamaš 15 proseanta daid jagiid go gávdnojit registreremat.

Olmáivákki skuvllas lea sámegiela ohppiidlohku leamaš dássedit allat sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas, eai ge sii vásit ahte heitet sámegielain go oahppit sirdásit mánáidskuvllas nuoraidskuvllii. Muhtin oahppit lonuhit fágadási Sámegiella 2 Sámegiella 3, muhto vásáhusat čájehit ahte jus oahppit leat álgán sámegielain, de sii jotket fágain dassá leat geargan nuoraidskuvllas. Sámegiela ohppiidlogu statistihkka duodašta dan.

Dálusvákki skuvllas ges vásihit eambbo dan ahte oahppit, geain lea sámegiella, heitet gielain skuvlla áigodagas. Dálusvákki skuvllas lea sámegiela ohppiidlohku álgoálggus juo hui unni, ja leat vuollelis ráji dan dáfus go galgá sáhttit ásahit dakkár searvevuoda sámegieloahpahusa ektui juohke ceahkis/joavkkus. Obbalaš logut fas čájehit ahte leat hui unnán oahppit geat heitet sámegiela giellaoahpahusain skuvllas.

Vuosttaš heaitin dáhpáhuuvá go mánát sirdásit mánáidgárddis skuvllii. Buot mánát Gáivuonas ožžot muhtin muddui oahpahusa sámegielas ja kultuvrras mánáidgárddis. Skuvlaálgimis čakčat 2020 diedihii Olmáivákki skuvla ahte 100 proseanta ohppiin geat álge 1.klássii ledje válljen sámegiela, juoga mii lea hui buorre go jurddaša sámegiela ovdáneapmái suohkanis.

Dálusvákki lea sullasaš lohku 0 proseanta, mii mearkkaša ahte ii ovttage 1.klássaa oahppis leat sámegiella skuvllas. Sámegiela heaitin mánáidgárddis skuvllii lea dasto 40 proseanta. Dan ektui lea sámegieloahpahusa heaitin skuvllas áibbas unnán.

5.1.5 Stipeanddat

Tabeallas čájeha stipeanddaid maid Gáivuona suohkan fállá vai nanne sámegiela.

Ortnet	Ulbmil	Gii?	Doarjjasupmi
Gáivuona suohkana oahppostipeanda sámegielas	Ulbmil stipeandaortnegiin lea oččodit eambbogiidda sámegiel gelbbolašvuoda vai nanne ja bisuha sámegiela Gáivuona suohkanis.	Ohcci lea álbmotregistrerejuvvon Gáivuona suohkanii Ohcci lohka sámegiela allaskuvlla dahje universitehta dásis	Doarjjasupmi juohke ohccái vuolgá das man oallugat ohcet. Muđui lea doarjja rádjii čuovvovaččat: 1. 10 – 15 oahppočuoggás lea 2500 ruvnno 2. Badjel 20 oahppočuoggás lea 5000 ruvnno

Gáivuona suohkana doarjja sámegeielkursii váhnemiidda, geain mánát leat sámi mánáidgárddis ja vuodđoskuvllas	Ulbmil doarjjaortnegiin lea addit sámi mánáidgárddi ja vuodđoskuvlla váhnemiidda ekonomalaš doarjaga oasálastit sámegeielkursii álgodásis, vai galgá sáhttit doaibmat giellaresursan ja giellaveahkkin mánáidasaset.	1. Ohcci lea álbmotregistrerejuvvon Gáivuona suohkanii 2. Ohcci lea váhnen mánái gii lea mánáidgárddis dahje geas lea sámegeiella fágan vuodđoskuvllas.	Doarjjasupmi vástida duodaštuvvon bálkádietnasa gitta 50 000 ruvnno rádjái oktan luopmoruđaiguin juohke kurssa nammii. Eahpeduodaštuvvon supmi gokčojuvo gitta 25 000 ruvnno rádjái juohke kurssa nammii.
Gáivuona suohkana giellamovttiidansti peanda ohppiide joatkkaskuvllas	Ulbmil stipeandaortnegiin lea movttiidahttit joatkkaskuvlaohppiid válljet sámegeiela vuosttašgiellan/nubbingi ellan/amasgiellan, prográmmafágas dahje oktasašfágan iežas fágasuorggis.	Joatkkaskuvlaohppit geain lea earret eará sámegeielloahpamus sierra oahpamus skuvllas dahje sullasaš oahpamus.	Eanemus doarjjasupmi lea 3000 ruvnno oahpamusjahkái
Stipeanda alit oahpamusii	Ulbmil lea oččodit eambo mánáidgárde- ja vuodđoskuvlaoahpahedd jiid geain lea gelbbolašvuohta sámegeielas ja sámi kultuvrras Gáivutnii.	Studeanttaide: • Mánáidgárdeoahpahead djeoahpus • Vuodđoskuvlaoahpahead djeoahpus 5 jahkásaš master 1–7 ja 5–10, geain lea sámegeiella fágan. Gáibiduvvo giellagelbbolašvuohta.	<ul style="list-style-type: none"> • Unnimus 30 oahppočuoggá lohkanbájis: 25 000 ruvnno • Gaskal 15 ja 29 oahppočuoggá lohkanbájis: 15 000 ruvnno • Gaskal 10–14 oahppočuoggá lohkanbájis: 5 000 ruvnno
Doarjja sámegeielkursii – demeansabuhccii doapmahaččaide	Ulbmil doarjjaortnegiin lea addit ekonomalaš doarjaga demeansabuhcciid náittosguoibmái/ássangu oibmái ja mánáide, vai lea vejolašvuohta oasálastit sámegeielkurssa álgodássái, vai oapmahaččat sáhttet gulahallat demeansabuhcciin, geas sámegeiella lea eatnigiellan.	Ohcci lea lagas oapmahaš sutnje gii lea demeansabuhccii.	Doarjjasupmi vástida bargodietnasa maid lea massán gitta 50 000 ruvdnui oktan luopmoruđaiguin juohke kurssa nammii.

5.2 Suohkanhálddahuš

Gáivuona suohkanhálddahuš lea okta golmma bálvalussuorggis suohkanis, maid mii leat guorahallan. Gáivuona suohkan fállá bálvalusaid čuovvovaš surggiin hálddahušas:

- Bálvaluskantuvra ja hálddahuš (bálvaluskantuvra, boasttuvuođadieđiheamit, láigoheapmi, oastinbálvalus, oktavuodadieđut)
- Ásodagat, huksenáššit ja opmodat (opmodatvearru, viessohuksensajit, VVA, doabbarat, geainnut ja čuovggat)
- Ealáhuš ja plánen (biras, meahcci, kárta, hápmanat, eanandoallu)
- Kultuvra ja astoáigi (girjerájus, kulturskuvla, meahccebálgát, festiválat, falástallan, musea)
- Gearggusvuohhta ja sihkarvuohhta (ruhttenbálvalus, buollinsuodjalus)

5.2.1 Hálddahuš – suohkana iešárvoštallan

Oassin hálddahušas iešárvoštallamis dollojedje maid čoahkkimat muhtin jođiheddjiiguin ja bargiiguin suohkanis geat ovdastedje suohkandirektevrra, giellakonsuleanta, giellaguovddáža, jođiheami ja ovdáneami oktan bálvalusaiguin ja IT. Sin cealkámušat ráhkadit vuoddu suohkana iešárvoštallamii.

Hálddahušas bargit leat árvvoštallan sámegiela dili birra buriid ja heajos beliiguin:

Buorit bealit:

- Ollu bargit máhttet veahá sámegiela njálmmálaččat
- 20 proseanta bargiin lea muhtin muddui gelbbolašvuohhta sámegielas
- Giellaguovddážiin váldet eambbogat oktavuodda sámegillii go hálddahušsii Dálusvágáái, sullii bealli
- Suohkanis lea giellaguovddážiin jorgalanšiehtadus, go muhtin váldá oktavuodda sámegillii

Heajos bealit:

- Maŋemus jagis leat hui moattis váldán oktavuodda hálddahušain sámegillii
- Suohkanii váldet unnán oktavuodda čálalaččat sámegillii, lohku lea viđas duháhis
- Unnán bargit máhttet sámegiela čálalaččat
- Bargit mielas, geat veahá máhttet sámegiela, leat nu unnán bargoustiba geaiguin sáhtta šurra sámegillii
- Bargit eai hástaluvo sámegiela dáfus
- Geavaheaddjit eai vuordde ahte sáhttet geavahit sámegiela dahje oažžut vástádusa sámegillii go váldet oktavuodda suohkaniin

5.2.2 Hálldahus – Geavaheddjiidiskadeapmi

Geavaheddjiidjietna hálldahusa ektui lea vižžon go leat jearahallan 11 ássi. Suohkan bijai dieđuid iežaset ruovttusiidui, facebook siidui ja almmuhedje diehtotávvaliin go ohce olbmuid geat sáhtte oasálastit iskkadeapmái. Dasa lassin váldui oktavuoha relevánta joavkkuiguin ja servviiguin, ja muhtin olbmuiguin geaid birra lei cavgiluvvon.

Iskkadeapmi čadahuuvui miessemánu/geassemánu 2020. Vástádusat mat addojedje telefovvna bokte registrerejuvvojedje jearahallanskovvái, mas buot árvvoštallangažaldagat ledje skálas 1 rájes gitta 5 rádjái, mas 1 lea unnán/ ii obage ja 5 lea ollu.

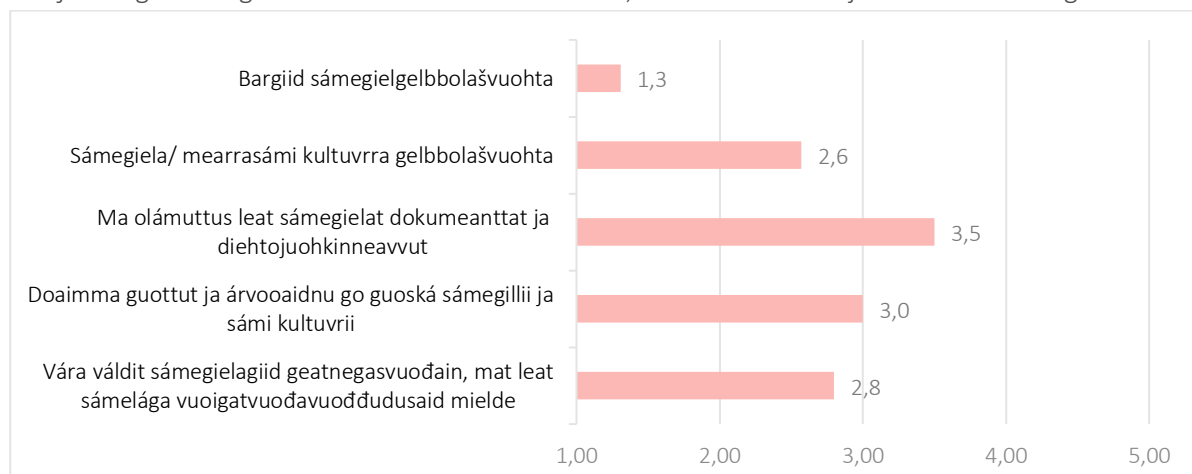
Geavaheaddjiiskadeami informántat leat sullii seamma mađe juhkon sohkaelliid gaskka, ja eanas oassi sis geat leat vástidan leat badjel 50 jahkásaččat. Sullii 70 proseanta leat bajásšaddan Gáivuonas. Dat earát leat fárren suohkanii. 69 proseanta sis geat leat vástidan eai huma sámegiela beaivválaččat. Dat earát ges hupmet sámegiela muhtomin. Ii ovttasge leat sámegiella beaivválašgiellan. Leat iešguđetlágan sivat manne sámegiella adno nu unnán. Eatnasat eai leat beassan oahppat sámegiela, ja de eai máhte sámegiela. Sii geat máhttet giela mitalit alddiineaset leat unnán dahje ii oktage geainna besset hupmat giela.

Sin gaskkas geat máhttet sámegiela, mitalit 69 proseanta ahte leat oahppan sámegiela oahpuin/kurssain rávisolmmožin. 15 proseanta leat ieža oahppan dahje ipmirdit giela go váhnemat leat hupman sámegiela ruovttus.

Suohkan hálldahusa árvvoštallan sámegielas ja kultuvrras lea čoahkkáigeassán čuovvovaččat:

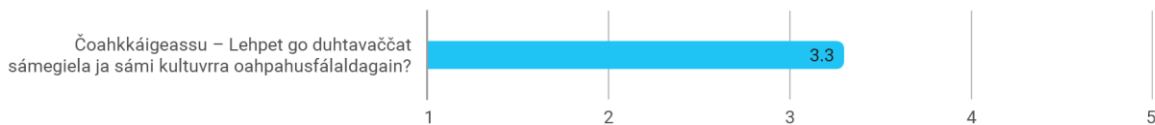
- Bargiid sámegiellgelbbolašvuoha árvvoštallo leat vuollegis dásis (1,3/5) dahje informánttain ii leat vuodđu dan árvvoštallat
- Eará páramehterat mat ovdanbohtet govosis vuolábealde árvvoštallojit leat gaskageardánin.

Maŋemus gearde go dus lei oktavuoha suohkaniin, man duhtavaš ledjet čuovvovaš belliiguin?

Čoahkkáigeasus leat geavaheaddjit oalle duhtavaččat suohkanhálddahusa sámegielaat bálvalusaiguin. Dása ferte vel lasihuvvot ahte mángga informánttas leat unnán vuordámušat doaibmi sámegielaat giellabálvalussii, dan dihte go bargit giellagelbbolašvuohta árvvoštallo leat heittohin.

Obbalaččat, leat go duhtavaš bálvalusfálaldagain sámegiela ja sámi kultuvrra ektui suohkanhálddahusas?

5.3 Dearvvašvuohta ja sosiála

Dearvvašvuohta ja sosiála lea nubbi suorgi árvvoštallamis. Gáivuona suohkan fállá dearvvašvuođas ja sosiálas bálvalusaid čuovvovaš surggiin:

- Dikšo- ja fuolahusbálvalusat (buhcciidsiida, siidadikšu, PU, ásodatbálvalusat)
- Čálgobálvalusat (NAV, ásodatdoarjja, rekruterenveahkki, báhtareddjiidbálvalus, heahteguovddáš)
- Dearvvašvuođabálvalusat (doavttirbálvalus, doavttirkantuvra, psykiatriija, jorddamovra, bátnedearvvašvuođabálvalus)
- Mánná ja bearaš (mánáidsuodjalus, heahteguovddáš, PPT, bearašgoziheaddji, dearvvašvuođastašuvdna, bearašsuodjalankantuvra)

5.3.1 Dearvvašvuohta ja sosiála – Suohkana iešárvoštallan

Dearvvašvuođa ja sosiála árvvoštallamis lea Dearvvašvuođa ja fuolahusa suohkanlašhoavda leamaš veahkin go guoská buhcciidsiidii ja ruovttudivššu fuolahussii. Sin cealkámušaid vuodul lea suohkana iešárvoštallan dahkon.

Dearvvašvuohta ja sosiála lea álggahan ovttasbarggu Buhcciidsiidda ja siidadivššu ovdánahttinguovddážiin (BSOG) (Utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjenester (USHT) Romssas. Gávdno maid sierra sámegielaat BSOG Kárášjogas maid Gáivuona suohkan ávkkástallá. Leat ráhkadeame sierra sámegielaat plána, ja mas eambo bargagohtet sámi kultuvrra ja sámegiela nammii dearvvašvuođasuorggis. Oassin dan barggus lea plánejuvvon 40 proseanta virgi Gáivutnii, maid Sámegielaat BSOG ruhtada.

Hálddahusa bargit leat árvvoštallan sámegiela hárrái buriid ja heajos beliid:

Buorit bealit:

- Ollu fuomášupmi gillii, ii kultuvrii
- Sámegiela koronatelefovdna, ii oktage leat ringen
- Doavttirkantuvra – sámegiela dulka, eahpesihkar man ollu adno
 - Doavttirbálvalus lea dulkonbálvalus UNN bokte
- Demeansa: sámegiella boahotá ruovttoluotta. Demeansabuhcciiin geain lea sámegiella leamaš eatnigiellan, máhttet dávjá buorebut muitalit sámegillii
- Sámegiela hupmanjoavkkut buhcciidsiiddas: 2-3 leat searvan dasa
- Giellaguovddáš lea leamaš buhcciidsiiddas: 3 gearde manjemus $\frac{3}{4}$ jagis
- Ruovttudikšu: 1 kurssas dál, 1 lea čađahan kurssa ovdal. Muhtin sadjásaččat hupmet sámegiela geavaheddjiiguin
- Virgealmmuhus: Muđui ovttalárganvuodát, sámegielaigiin lea ovdamunni
- Sámi sálbmálavlun lágiduvvo mánnosaččat buhcciidsiiddas. Fálaldat lea eaktodáhtolašbargu ja leat oallugat geat dasa servet
- Dearvvašvuodastašuvdna: Sámegiela gihpa juhko easka šaddan váhnemiidda. Sámegiela dearvvašvuodadiššár
- Lea ohcon ruhta Dearvvašvuodadirektoráhtas nannen dihte sámegiela

Heajos bealit:

- Lea okta bargi buhcciidsiiddas geas lea kursa ja gelbbolašvuoha sámegiela, muhto sámegiella adno unnán. Muhtin bargit máhttet veahá sámegiela, muhto eai doarváii nu ahte sáhtáše jođihit ságastallanjoavkkuid
- Mánja geavaheaddji máhttet sámegiela, muhto eai ane giela. Dáruiduhttin čuoheá ain earenoamážiid boares olbmuid, ja vaikko vel leat ge sápmelaččat, de mánjggas eai hálit hupmat sámegiela.
- Medisiinnalaš terminologijja sámegillii lea hástaleaddji
- Leat unnán arenat gos bargit besset hupmat sámegiela
- Buhcciidsiiddas lea ášahuvvon duodjelatnja, muhto dat ii leat váldon atnui.

5.3.2 Dearvvašvuoha ja sosiála - Geavaheddjiidiskadeapmi

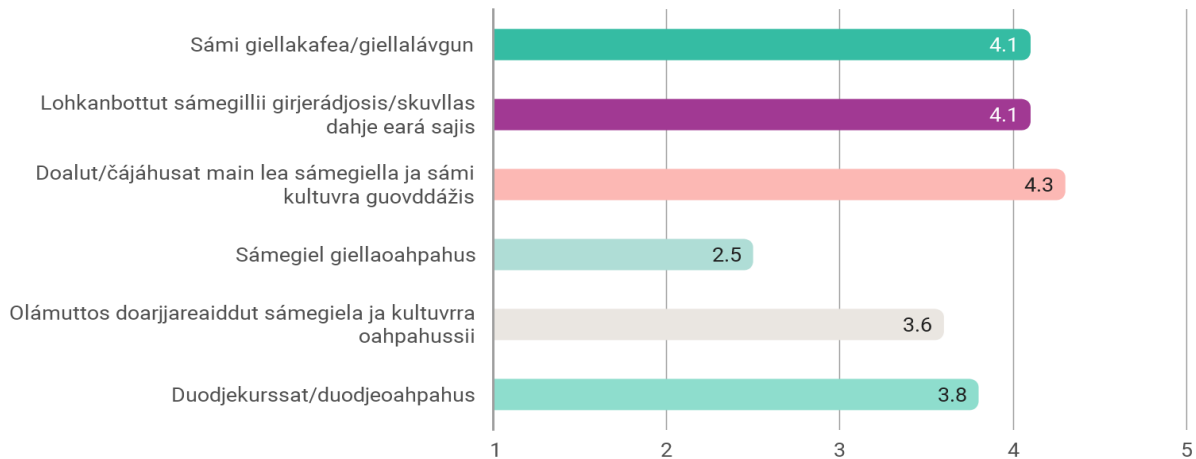
13 ássi leat oasálasttán dearvvašvuoda ja sosiála bálvalusaid guorahallamii. Informánttat leat vižžon seamma ládje go hálddahusa árvvoštallamis.

Iskkadeamit čađahuvo miessemánu/geassemánu 2020. Vástádušat mat vástiduvvojedje telefonna bokte leat registrerejuvnon jearahallanskovvá mas árvvoštallangažaldagaid skála lei 1 rájes gitta 5 rádjái, mas 1 lea unnán/ii obage, ja 5 lea ollu.

Geavaheddjiidiskadeami informánttat juhkojedje ovtta máde sohka beliid gaskkas, ja eanas oassi sis geat leat vástidan leat badjel 50 jahkásaččat.

Dán joavkkus maid jerrui jus doaibmi giellafálaldagat livčče leat beroštahtti sidjiide. Giellaoahpahus lea unnimus beroštahtti, ja ákkastallo ahte lea beare maŋŋit oahppat giela. Doalut/ čájálmastat main lea sámegiela sisdoallu leat eanemus beroštahtti.

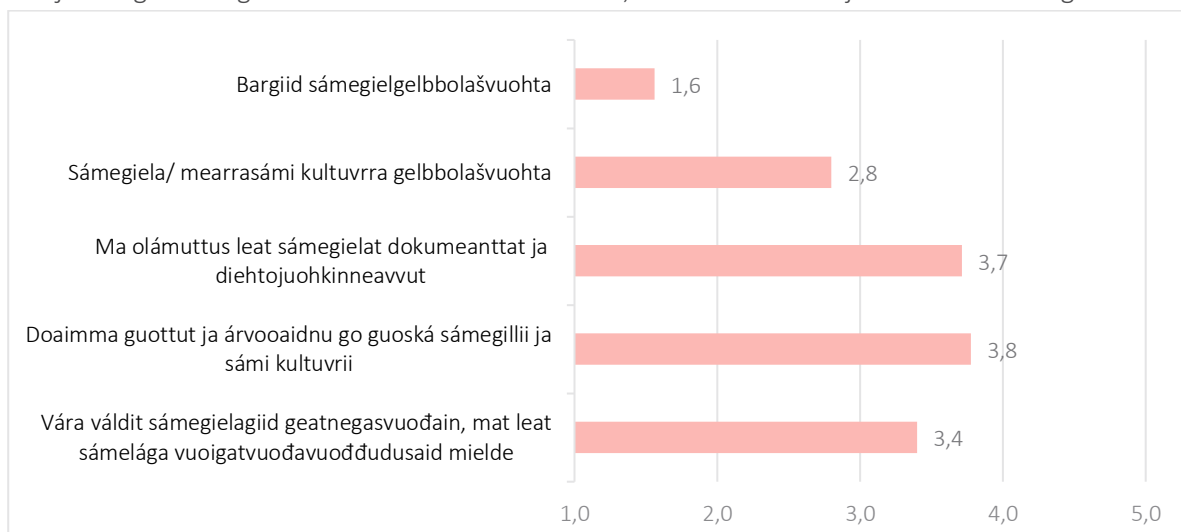
Sáhttet go čuovvovaš fálaldagat leat beroštahtti dutnje/du bearrašii?

Dearvašvuoda ja sosiála bálvalusfálaldagaid árvvoštallan sámegiella ja sámii kultuvrra ektui leat čoahkkáigesson čuovvovaččat:

- Bargiin árvvoštallo leat unnán sámegiela gelbbolašvuota (1,6/5), muhto maiddái dáikko vástidit eatnasat ahte eai dieđe dan dihte go sii leat ieža dárogillii váldán oktavuoda suhkaniin. Buhcciidsiidat lea veahá buoret boadus go gaskamearálaččat lea sis 2/5.
- Eará paramehterat mat ovdanbohtet govvošis vuolleis árvvoštallojit 2,8 ja 3,8.

Maŋemus gearde go dus lei oktavuoda suhkaniin, man duhtavaš ledjet čuovvovaš beliiguin?

Lea illudahtti go doaimmaha guottut ja árvvoaidnu oažžu eanemus čuoggáid, juoga mii lea juo dáhpi ja bohtá ovdán árvvoštallamis mánngga suorggis.

Obbalaččat, man duhtavaš leat suohkana sámegiela ja sámi kultuvrra bálvalusfálaldagain?

5.4 Bajásšaddan

Bajásšaddan lea goalmát árvvoštallansuorgi. Árvvoštallan guoská suohkana bajásšaddama bálvalusfálaldahkii, ja dan dihte eai lohko mielde priváhta bálvalusfállit mielde. Suohkana bálvalusfálaldat addo 3 mánáidgárddis, 2 skuvllas, kulturskuvllas, rávisolbmuid vuodđoskuvllas, rávisolbmuidoahpahušas ja mánáidsuodjalusas. Dasa lassin addo fálaldat gáiddusoahpahuš sámegielas jiena/gova bokte sullii 10 eará suohkanii Norggas. Bajásšaddanossodaga hálddaša skuvlakantuvra ja báikkálaš jodiheaddjit.

Olmáivákki skuvla fállá sámegiela gáiddusoahpahušas eará suohkaniidda. Gáiddusoahpahušas oahpaheaddjit eai oahpat dábálaš sámegieliimmuin Gáivuona skuvllaid ohppiide.

5.4.1 Bajásšaddan – Suohkana iešárvoštallan

Bajásšaddama iešárvoštallamii leat mii ožžon cealkámuša bajásšaddama suohkanlašhoavddas, skuvllaid/kulturskuvllaid rektoriin, mánáidgárddiid jodiheadjiiin ja giellaresursain ja bajásšaddankonsuleanttas.

Gáivuona suohkanis lea leamaš guhkilmas hástalus oažžut sámegiela ovdaskuvlaoahpaheddjiid, veahkebergiid ja oahpaheddjiid, nu ahte devdet ulbmiliid addit ollislaš guovttegielat fálaldagaid suohkana mánáidgárddiin ja skuvllain.

Giellaguovddáš lea veahkehan iešguđetlágan doaibmabijuiguin vai lasihit sámegiellgelbbolašvuoda. Lassin 60 proseanta giellaresursii, de leat sii lágidan bearašleairraid, ja sis lea leamaš giellabeassi Olmáivákki ja Ivguvuovddis. Gasku vahku lea fállujuvnon mánáidgárddiid ja skuvllaid bargiide hupmankursa. Váhnemiin, geain mánát ohppet sámegiela mánáidgárddis ja skuvllas, lea leamaš giellaoahpahušfálaldat mas lea bálkóortnet mii gokčá masson bargodietnasa. Bargiide fállu sámegielloahpahuš oktan bálkkáin. Lea unnán dahje ii leat

obage gulahallan gaskal mánáidgárddiid ja skuvllaid dan oktavuodas go mánát sirdásit mánáidgárddis skuvlii, ja ii gávdno makkárge plána dahje fokus dasa go mánát leat oahppan sámegiela mánáidgárddis ja jus sii galget joatkit dainna skuvllas.

Bargiid leat sámegiela hárrái árvvoštallan buriid ja heajos beliid. Lea árvvoštallon sierra juohke skuvlii, mánáidgárdái ja kulturskuvlii.

5.4.1.1 Mánáidgárdi - lešárvoštallan

Goržži mánáidgárdi

Gáivuona suohkan lea politihkalaččat mearridan ahte Goržži mánáidgárdi Olmmáivákkis galgá šaddat sámi mánáidgárdin. Dat mearkaša ahte mánáidgárddi váldogiella galgá leat sámegiella. Ovdal lei mánáidgárddis sierra sámegielat ossodat, mii lei sierra visttis. Dál go olles mánáidgárdi lea mearriduvvon leat sámegiela, de leat visot ossodagat čoahkis. Váhnemat leat leamaš hui mielas ahte olles mánáidgárdi lea ovtastuvvon seamma vistái. Sii, geat álgoálggus ledje kritihkalaččat ásaht olles sámegielat mánáidgárdefálaldaga, leat goitge guorrasan jurdagii. Mánáidgárdejođiheaddjit oidnet hástalussan bargagoahtit oččodit dárogielat mánáid šaddat guovttegielagiin.

Buot čálalaš dieđut váhnemiidda čállojit dárogillii. Leat dušše moadde váhnema (1-2) geat hupmet sámegiela, ja sii duollet dalle vuostáiváldojit sámegiela mánáidgárddis, jus oaidnalit bargiiguin geat hálddašit giela.

Buorit bealit: Goržži mánáidgárdi

- Goržži mánáidgárddis leat 3 bargi geat ledje sámegiela álgooahpahas 2020. Dasa lassin lea okta bargi gii lea čađahan kurssa ovdal. Ovtta bargis leat fargga 60 oahppočuoggá. Pedagogalaš jođiheaddjis lea sámegiella eatnigiellan, muhto son heittii mánáidgárddis čakčat 2020. Mánáidgárddis lea muhtun muddui giellagelbbolašvuhta sámegielas.
- Goržži mánáidgárddis lea sámegiela giellaresursa ovtta beaivvi vahkkus.
- Ovtta oappáš/vieljaš guoktás mánáidgárddis lea sámegiella eatnigiellan. Sámegiela giellaresursa hupmá sudnuin sámegiela go finada mánáidgárddis.
- Sámegeallii rávket buohkaide buore beaivvi go bohtet mánáidgárdái.
- Mearrasámi kultuvra lea hui nanus Olmmáivákkis.
- Mánáidgárdi lea ráhkadan mearrasámi jahkejuvlla maid sii čuvvot.

Heajos bealit:

- Hástalus lea oažžut doarvái sámegielat bargiid
- Hástalus oažžut bargiid hupmat sámegiela
- Bargit eanas hupmet dárogiela gaskaneaset

Dálusvákki ja Biertavári mánáidgárddit

Dálusvákki ja Biertavári mánáidgárddit leat oalle ovttaláganat organiserema dáfus go guoská sámegillii ja sámi kultuvrii, ja dan dihte árvvoštallojit oktan. Buot gulahallan váhnemiiguin dáhpáhuvá dárogillii, ja buot čálalaš dieđut leat dárogillii. Dálusvákkis atnet sii sámegielsániid doaibmaplánain/mánnosášplánain, mat maid juhkkovuovjot váhnemiidda. Ii oktage váhnen Dálusvákkis leat sámegiela. Biertaváris ii leat oktage sámegiela bargi, ja sin mielas lea lossat geavahit giellaguovddáža jorgalit dieđuid mat galget addot váhnemiidda. Mánáidgárddit eai vásit obage jearu sámegiela diehtujuohkimii.

Buorit bealit: Dálusvákki ja Biertavári mánáidgárddiin

- Dálusvággi: Geahččalit geavahit sámegiela nu ollu go vejolaš. Sis leat plakáhtat sámegillii, ja barget mánu sániin
- Dálusvággi: Okta bargi ságasta sámegillii. Mánja bargi ipmirdit sámegiela. 3 bargi leat čađahan sámegiela álgoohpahusa muhtin jagiid áigi
- Biertavári: Dego Dálusvággi. Eai leat nu ollu bargit čađahan sámegielkurssa. Stivrát leat kurssain dál
- Mánáidgárddiin boahtá giellaresursa oktii vahkkus.
- Ii ovttage mánás mánáidgárddiin leat sámegiella eatnigiellan. Eanas mánát ipmirdit sámegiela sániid, muhto eai máhte hupmat sámegiela
- Dálusvákkis árvvoštallo dárogielagiid ja sámegielaigiid gaskkas juohku 70-30
- Mánát beroštit sámegiela/sámi kultuvrras ja leat sáhkkít. Sámegiela lágagiid lágvot ja spellat sámegiela spealuid
- Lágvot sámegillii borranbeavddis – dáhttot dinggaid sámegillii
- Leat bargame vai sáhhtet sámástet gárvodeami oktavuodas
- Dálusvákki mánáidgárdi lea sádden ruoktot laminerejuvvon sámegiela sániid ja sámegiela lágvot, vai mánát sáhhtet hárbhallat ruoktot fárrrolaga váhnemiiguin

Heajos bealit: Dálusvákki ja Biertavári mánáidgárddit

- Sámegiela bargit váilot
- Bargiin lea dárogiella bargogiellan
- Mánáidgárddit almmuhit virggiid, muhto eai oáččo ohcciid. Earenoamáziid váilot sámegiela pedagogat
- Suohkan fállá stipeandda, muhto ii oktage oza

5.4.1.2 Vuodđoskuvla - Iešárvvoštallan

Olmáivákki skuvla

73 proseanta ohppiin Olmáivákki skuvllas lei sámegiella 1,2 dahje 3 skuvlajagi 2019/2020. Dušše 4 oahppis lea sámegiella 1.giellan. Skuvlajagi 2020/2021 oážžu skuvla guokte odđa 1.giela oahppi, ja de leat sis maid sámegiela 1.giela oahppit maiddái nuoraidskuvllas. Olmáivákki skuvla nagoda oahpahit sámegiela 1.giela ohppiide muhtin fágain, muhto praktihkalaš fágain čuvvot dárogielat oahpahusa muđui klássain. Mánja oahppi heitet

sámegiela 1.gielat oahpahasain go šaddet boarráseabbon. Sihke fágalaš fálaldat ja dat sosiála biras leat mearrideaddji fáktorat go sámegiella välljejuvo eret. Ohppiin geain lea sámegiella 2 ja 3 čađahit dávjjit oahpahasu dassá go gerget vuodđoskuvllain, muhto orru dáhpi ahte muhtimat lonuhit sámegiela 3 loahpageahčen skuvlaáigodaga.

Skuvlajođiheaddjit vásihit dávjá ahte váhnemiin leat eambo vuordámušat go mánáin ahte galget oahppat sámegiela. Váhnemat sáhttet juhkkot oassái:

1. Váhnemat geat háliidit ahte mánáin galgá leat visot oahpahas sámegillii
2. Váhnemat geat háliidit ahte mánáin galgá leat sámegiella 2.giellan
3. Váhnemat geain eai leat makkárge vuordámušat ahte mánát galget oahppat sámegiela

Mánnga váhnema geain mánát leat leamaš Goržži mánáidgárddis vurdet ahte mánát välljejit sámegiela 1.giellan skuvllas. Mánáidgárdi ii nagot loktet gielladási nu bajás, mii fas dagaha ahte skuvllii bohtet sámegiela 1.gielat oahppit geain lea heajos giellagelbbolašvuhta. Nugo sámegieloahpahas lea dál mánáidgárddis, eaktuda ahte sii geat áigot sámegiela 1.giellan skuvllas fertejit sámegiela hupmat ruovttus.

Olmáivákki skuvla čállá dieđuid váhnemiidda sihke dárogillii ja sámegillii. Muhtin dieđut sáddejuvvojit goappaš gielaide, ja eará háve ges sámegiel jorgalepmi sáddejuvvo dušše sámegielat váhnemiidda. Muhtin dilálašvuodain adno dušše dárogiella.

Buorit bealit: Olmáivákki skuvla

- Skuvllii bohtet mánát Goržži mánáidgárddis, gos dán rádjái lea leamaš sámegielat ossodat, muhto dál galgá šaddat ollislaččat sámegielat mánáidgárdin
- Skuvllas lea buore muddui giellagelbbolašvuhta, ja leat vuovdán gáiddusoahpahasu eará suohkaniidda
- Unnit gelbbolašvuhta sámegiela 1.gielas
- Muhtin oahpaheaddjit hupmet sámegiela bargogiellan
- Sámegielat fálaldagat: leairaskuvlaoahpahas, lágideamit
- Lea leamaš mielde ráhkadeame sierra sámi oahppodahkosa
- Skuvla lea ovttasbargan eará skuvllaiguin ovdal (Málatvuomi, Davvi-Ruođa), muhto dat gáibida olbmuid

Heajos bealit: Olmáivákki skuvla

- Hearkkes gelbbolašvuhta
- Oahpahasláhka ii leat heivehuvvon 1.gielat ohppiide. Lea váttis fágagelbbolašvuoda ovttastahttit giellagelbbolašvuodain, earenoamážit nuoraidskuvllii. Skuvla vásiha hástaleaddjin oahpahit fágaoahpahasu sámegillii
- Hástalus fátmmastit ja sosialiseret sámegiela 1.gielat ohppiid eará ohppiiguin
- Váhnemat vásihit unnán sámegiela skuvllas go buohtastahttet mánáidgárddiin
- Ferte buorebut ávkástallat sámegielat resurssaiguin Gáivuona skuvllaid gaska

Dálusvákki skuvla

Dálusvákki skuvllas leat dušše 7 oahppis sámegiella fágan skuvlajagi 2019/2020. Buot oahppit geain lei sámegiella vázze 1.–6. klássain. Dálusvákki skuvla gulahallá váhnemiiguin dárogillii.

Buorit bealit: Dálusvákki skuvla

- Skuvla lea buorebut bargan sámegielain dan 2-3 mañemus jagi
- Bargiid guottut buorránit
- Ohppiid guottut leat rievdan neutrála dásis buori dássái
- Digitála oahpahas lea vejolaš oažžut ođđa ja heivehanmunát oahpahasvugiid
- Skuvllas ledje buorit vásáhusat oahpaheaddjestudeanttaiguin geat ledje hárhallamis skuvllas muhtin áigodagas, muhto dat ortnet lea heaittihuvvon
- Skuvla lea čađahan ođđa doaibmajuid maiguin ovddida sámegiela ja sámi kultuvrra
 - Skuvllas leat ođđa šilttat sámegillii
 - Čađahit giellavahkku vai ovddida sámegiela
 - Oahppit servet sámi álbmotbeaivi doaluide guovvamánu 6.beaivi Olmmáivákkis, ja dat lea lokten ávvudeami

Heajos bealit: Dálusvákki skuvla

- Stuora erohusat sámegielat ohppiin dain iešguđet skuvllain
- Li ovttage bargis leat formálalaš gelbbolašvuohta sámegielas
- 1 bargi lea bajásšaddan sámegielain ja sus lea reálagelbbolašvuohta
- Li ovttage bargis nuoraidskuvllas leat sámegiel gelbbolašvuohta
- Rahčet doalahit sámegiel ohppiid alit klássacehkiin
- Sámegielgelbbolašvuođa eai lonohala gaskal Dálusvákki ja Olmmáivákki skuvllain

Kulturskuvla

Kulturskuvla lea Dálusvákkis ja Olmmáivákkis, ja doppe lea fálaldat 50-60 mánnái/nurrii ja mánáidgárdemánnái. Suohkan oaidná kulturskuvlla resursan mainna ovddida sámegiela ja sámi kultuvrra. Doppe barget hui ollu sámi kultuvrrain ja ohealit gelbbolašvuođa earret eará duojis maid.

Buorit bealit: Kulturskuvla

- Okta bargi sámegielkursas
- Fátmmasta sámegiela musihka ja kultuvrra bokte
- Sis lea fokus sámi dáiddáriidda
- Lágidit musihkkamánáidgárddi gos lea sihke sámegiella ja kvenagiella
- Sámegiel lávlunbottu mánáide ja nuoraide leat dál pláneme
- Fertejit eambobo návccaid bidjat mearrasámi kultuvrii, iige dušše dan stereotiipii
- Vásihit ahte dál lea eambobo dohkálaš hupmat sámegiela

Heajos bealit: Kulturskuvla

- li oktage sámegiela bargi
- Unnán sámegielašvuohta obbalaččat riikkas
- Kulturskuvlla ohppiid gaskkas gullo unnán/ii obage sámegiella

5.4.2 Bajásšaddan – Geavaheddjiidiskadeapmi

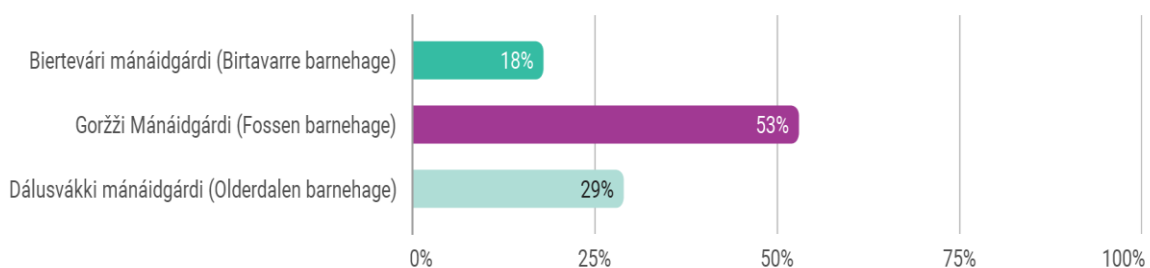
Bajásšaddama geavaheddjiidiskadeapmi lea čađahuvvon guovtti sierra elektrovnnalaš iskkadeami bokte:

1. Iskkadeapmi mánáidgárdemánáid váhnemiiguin
2. Iskkadeapmi vuodđoskuvlamánáid váhnemiiguin

Iskkadeapmi čađahuvvui miessemánu/geassemánu 2020. Jearahallanskovvi sáddejuvvui sms ja e-boasta bokte. Skála, mii adnui árvvoštallangažaldagain manne 1 rájes gitta 5 rádjái, mas 1 lea unnán/ii obage, ja 5 lea ollu.

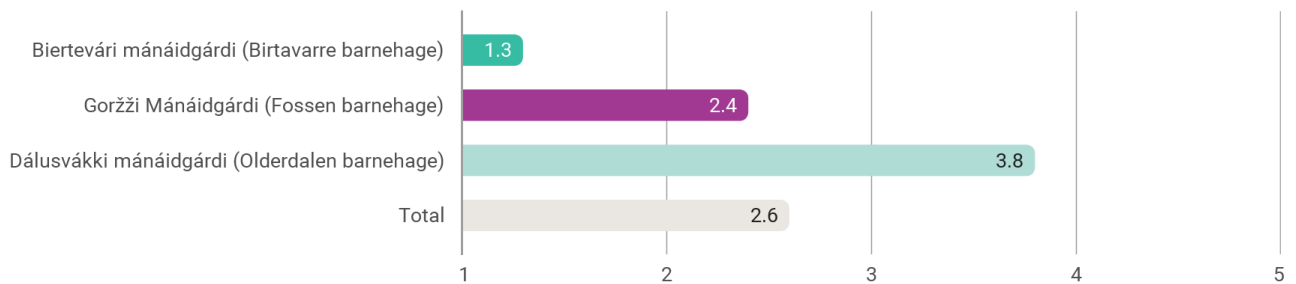
5.4.2.1 Mánáidgárdi - Geavaheddjiidiskadeapmi

Mánáidgárddiid elektrovnnalaš iskkadeapmi sáddejuvvui 108 váhnemii/ovddasteaddjái, geain ledje mánát Dálusvákki, Biertavári ja Olmmáivákki mánáidgárddiin. 17 váhnema 108 váhnemis (16%) vástidedje iskkadeamis. Govus čájeha movt vástádusat juohkásit mánáidgárddiid gaskkas.

Áibbas unnán sis geat vástidedje iskkadeapmái hupmet sámegiela ruovttus. Stuorimus ággan dasa lea ahte sii eai máhte sámegiela ja ahte sis ii leat čatnaseapmi sámegillii/sámi kultuvrii. Earát fas dadjet ahte sii eai leat ožžon doarvái oahpahusa sámegielas.

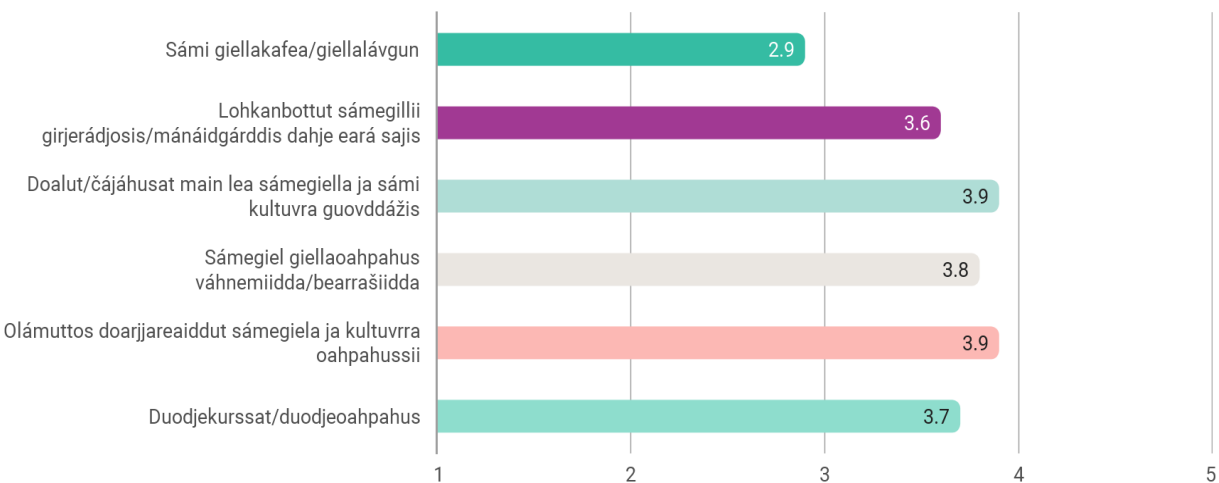
Dálusvákki váhnemat leat eanemus duhtavaččat das man ollu mánát beassá hupmat sámegiela mánáidgárddis (3,8/5). Biertaváris vásihit ges ahte mánát unnán besset sámástit (1,3/5). Goržži mánáidgárddis olahit 2,4 čuoggá 5 čuoggás.

Lea oalle ollu beroštupmi dasa ahte dálá mánáidgárdemánát galget oažžut sámegeielloahpahusa go álget skuvlii. 59 proseanta mitalit ahte válljejit sámegeiela 1, 2 dahje 3. 24 proseanta eai dieđe vuos, ja 18 proseanta vástidit ahte eai áiggo sámegeiela skuvllas.

Mánáidgárdemánáid váhnemat beroštit oalle ollu fálddagain mat sistisdollet sámegeiela ja sámi kultuvrra. Eanemus čuoggát addojit sámegeiela giellaoahpahussii, lágidemiide/čájálmasaide, ja dasa go lea vejolašvuohta oažžut doarjaga go oahpahuvo sámegeiela ja sámi kultuvrra birra (namalassii 3,8, 3,9 ja 3,9 čuoggá 5 čuoggás). Unnimus čuoggát addojit sámegeiela giellakafeai ja giellabeassái (2,9 čuoggá 5 čuoggás).

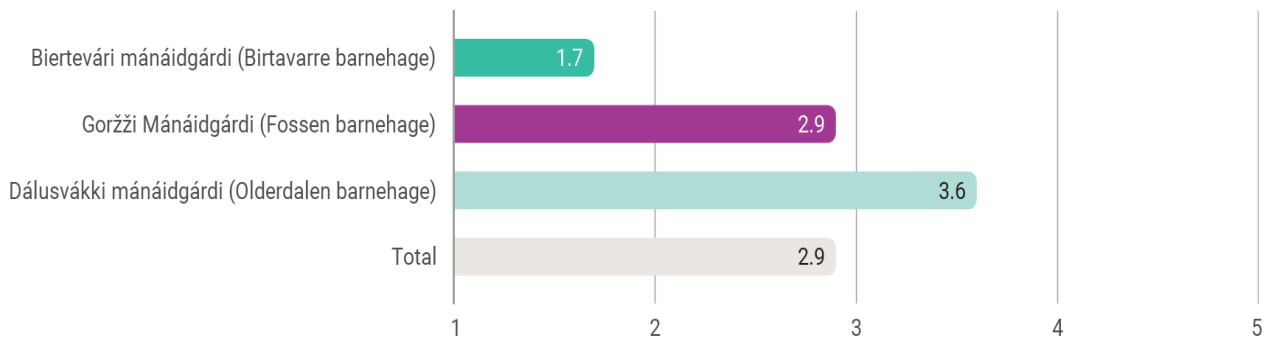
Sáhttet go dát fálddagat leat áigequovdilát din bearrašii?

Leat erohusat movt dat iešguđet fálddagat árvvoštallojit mánáidgárdiin, ref. mielddus 1. Dálusvákki mánáidgárdi sierrana dan dáfus go doppe leat váhnemat eanemus duhtavaččat. Dálusvákki mánáidgárddis nagodit oažžut oalle ollu čuoggáid rájes gitta hui ollu čuoggáid rádjái bargiid sámegeiela gielalaš gelbbolašvuođas, mánáidgárdi sámegeiela giellaoahpahas ja sámi kulturoahpahas kvalitehtas, beaivválaš sámasteamis mánáidgárddis, ja go fátmastit sámi kultuvrra beaivválaš doaimmaide, bargiid guottuin, árvvuin ja go mánáidgárdi vuhtiiváldá sámegeielloahpahas lágaid ja njuolggadusaid. Goržži mánáidgárdi olaha eanemus čuoggáid bargiid sámi kulturgelbbolašvuođas (3,8 čuoggá 5 čuoggás).

Obbalaččat leat Dálusvákki váhnemat eanemus duhtavaččat mánáidgárddi fálddagas go guoská sámegeilli ja sámi kultuvrii. Sii olahit 3,6 čuoggá, seammás go Biertaváris leat unnimus čuoggát 1,7 čuoggáin ja Goržži mánáidgárddi lea gaskageardán dásis 2,9 čuoggá 5 čuoggás.

Čoahkkáigeassu – Leat go don duhtavaš mánáidgárddi sámegeiel ja sámi kultuvrra fálddagain?

Váhnemat vástidit čuoovovaččat go jerro mii galgá dahkot vai sámegeiela gelbbolašvuoha buorrána mánáidgárddiin:

- Sámegeiela gielalaš gelbbolašvuoha mánáidgárddi bargiin ovdanbohtá hui heajos dásis
- Árvaluvvo stuorit doaimbajuid bidjat johtui maiguin rekruttere sámegeielat bargiid. Doaimbajut mat dál leat doaimmas eai atte olu ovdamuni bargiid bálkká hárrái. Sii leat čatnasan bargobáikái guhkit áigái, muhto lea unnán bálkásáhus.
- Árvaluvvo viidasit kursa maŋŋil sámegeiela álgokurssa, vai sihkarastá doarvái buori gielalaš gelbbolašvuoda
- Lea dárbu oazžut eambo bargiid geain lea sámegeiella eatnigiellan

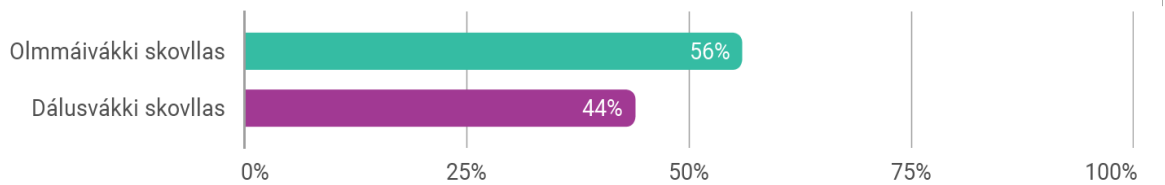
5.4.2.2 Vuodđoskuvla - Geavaheddjiidiskadeapmi

Skuvllaid elektrovnnalaš iskkadeapmi sáddejuvvui 199 váhnemii/ovddasteaddjái, geain leat mánát Dálusvákki ja Olmmáivákki skuvllain. 40 váhnema/ovddasteaddji vástidedje 199 váhnemis/ovddasteaddjis, ja golmmas (2%) vástidedje oasi iskkadeamis.

Čuoovuleapmin elektrovnnalaš iskkadeapmái leat mii jearahallan skuvlla bargiid, váhnemiid ja nuoraidskuvlla ohppiid, man bokte vel leat ožžon eambo dieđuid. Jearahallamiid bohtosat duođaštít elektrovnnalaš iskkadeami bohtosiid, ja doarju dan ahte ruovttu vástádusat dorjot sihke váhnemiid/ovddasteddjiid ja ohppiid vásáhusaid dilálašvuodas.

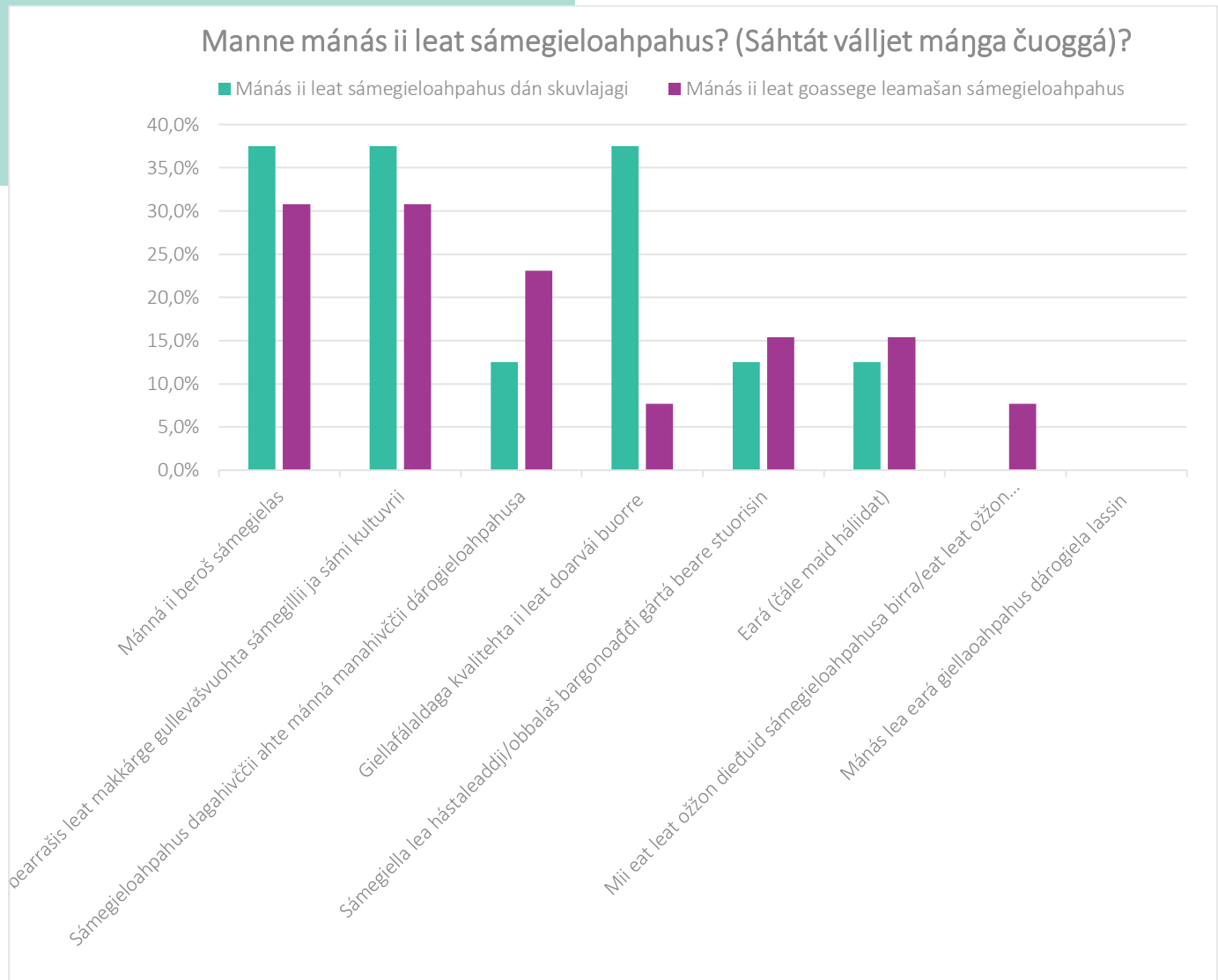
Govus vuollelis čájeha movt elektrovnnalaš vástádušat juohkásit skuvllaid mielde.

Guđe skuvllas mánná lea oahppi?

51 proseanta vástideddjiin leat oahppit geat ožžot sámegiela giellaoahpahusa dán skuvlajagi. 30 proseanttas ii leat goassige leamaš sámegiela giellaoahpahus iešguđet ákkaid dihte, ja 19 proseanttas lea leamaš sámegielloahpahus ovdal, muhto ii leat dan skuvlajagi. Leat iešguđet ákkat manne ohppiin ii leat sámegiella.

Leat oktiibuot 21 geat leat vástidan gažaldahkii manne oahppis ii leat sámegiella, ja eanas vástádušat bohtet Dálusvákki skuvllas. Mii sáhttit oaidnit ahte sis, geain lea sámegiella leamaš ovdal ja leat välljen dan eret, vástidit eará ládje go sii geain ii leat goassige leamaš sámegiella fágan. Váldoággan go ohppiin ii leat sámegiella lea ahte sii eai beroš sámegiela (37%) ja ahte bearrašis eai leat čanastagat sámegillii/sámi kultuvrii (37%). Lea mearkkašan veara ahte sin gaskkas geat leat välljen sámegiela eret, vástidit ahte sámegielfálaldaga dássi ii leat doarvái buorre. Sin gaskkas geain ii leat goassige leamaš sámegiella, vástidit 23 proseanta ahte okta váldoákkain lea ahte sámegiella daguha dárogiel diimmuid ovdii.

Elektrovnnalaš iskkadeami boadus duođaštuvvo go leat ságastallan ohppiiguin, go okta ohppiin gii lea válljen sámegiela eret vástida ná:

«Mus ii leat oktage bearrašis gii máhtta sámegiela, ja danne lea váttis bisuhit giela. Olmmoš ferte hupmat giela go galgá muitit dan, ja dovden ahte mu giella ii ovdánan. Lea dušši oahppat juoidá masa ii boađe leat atnu.»

Sámegielfága gáibida dađistaga eambbo návccaid, ja oahppit vásihit ahte fertejit vuoruhit eambbo. Eará fágat ja beroštumit vuoruhuvvojit ovdalii go sámegielfága.

Olmáivákkis eai vásit ahte oahppit heitet. Leat áibbas unnán oahppit geat heitet sámegielain skuvlaáigodagas, muhto orru veahá vuhttome ahte muhtin oahppit válljejit nuoraidskuvllas sámegiela 3 ovdalii go sámegiela 2. Okta ohppiin čilge dan ná:

«Válljejin sámegiella 3 nuoraidskuvllas. Stuorimus ággan dasa lea ahte de in dárbbášan eksámena čađahit fágas. In áigon gal heaitit sámegielain ge, go de livččen šaddat álgit ođđa dárogielain, ja dan in gal áigon. Sámegiella lea eambbo lunddolaš.»

Oahppit hupmet unnán gaskaneaset sisdoalu dahje dási birra sámegieloahpahas. Orru leamen ahte sámegieloahpahas ii leat earálágan go eará fágat. Okta oahppi dadjá:

«Dan maid mii oahppit leat hupman fága birra lea oahpahanvuogi birra, maid mii leat láitán. Eat mii sáhte sivahallat oahpaheddjiid, dan dihte go sii leat čuvvon oahppoplánaid. Sámegiella lea álggu rájes leamaš njálmmálašgiellan min máttuide, muhto skuvllas lea ollu grammatihkka. Váillahan dan njálmmálačča oahpahas. Maŋŋil go 10 jagi lea leamaš sámegiella de máhtán dušše veahá hupmat, muhto in doarvái bures ahte nagodan dábálaš ságaid hupmat.»

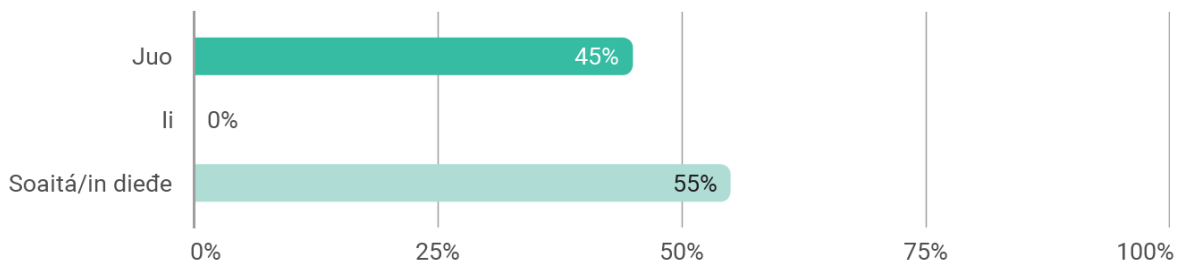
Okta váhnen kommentere oahpahas sisdoalu dáinna lágiin:

«Soaitá leat álkit oahpahit grammatihka go oahpaheaddji ieš ii máhte giela 100 proseanta. Skuvllas berrešii leat oahpaheaddjit geain lea sámegiella eatnigiellan, muhto dieđán ahte lea váttis oažžut sámegielat oahpaheddjiid. Mu oahppi ii leat ožžon doarvái buori sámegiela, vaikko lea leamaš sámegiella máŋga jagi skuvllas.»

Áibbas moaddásis, sin gaskkas geat leat vástidan iskkadeapmái, hupmet sámegiela ruovttus (1,6/5). Váhnemat/ovddasteaddjit vásihit ahte mánát unnán hupmet sámegiela friddjaáiggis, vaikko skuvlaoahpahas dihte leat eambbo beroštišgoahtán sámegielas ja sámi kultuvrras.

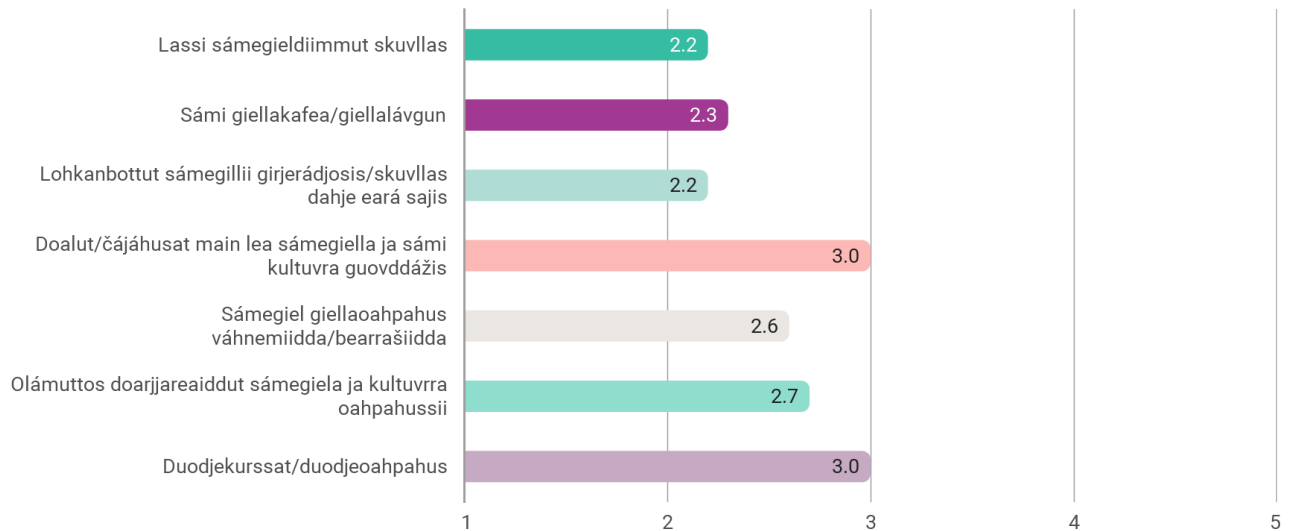
Olles 45 proseantta almmuhit ahte mánna galgá joatkit sámegielain maŋŋil vuodđoskuvlla, seammás go 55 proseanta eai vuos dieđe. Ii oktage vástit ahte eai joatkke.

Joatká go mánna sámegieloahpahasain maŋŋá vuodđoskuvlla?

Vejolaš fálaldagat bearrašiidda adnojit unnán gitta oalle muddui áigequovdilin, muhto juoga lea erohus mánáidgárdeváhnemiid/ovddasteddjiid ektui.

Sáhttet go dát fálaldagat leat áigequovdilat din bearrašii?

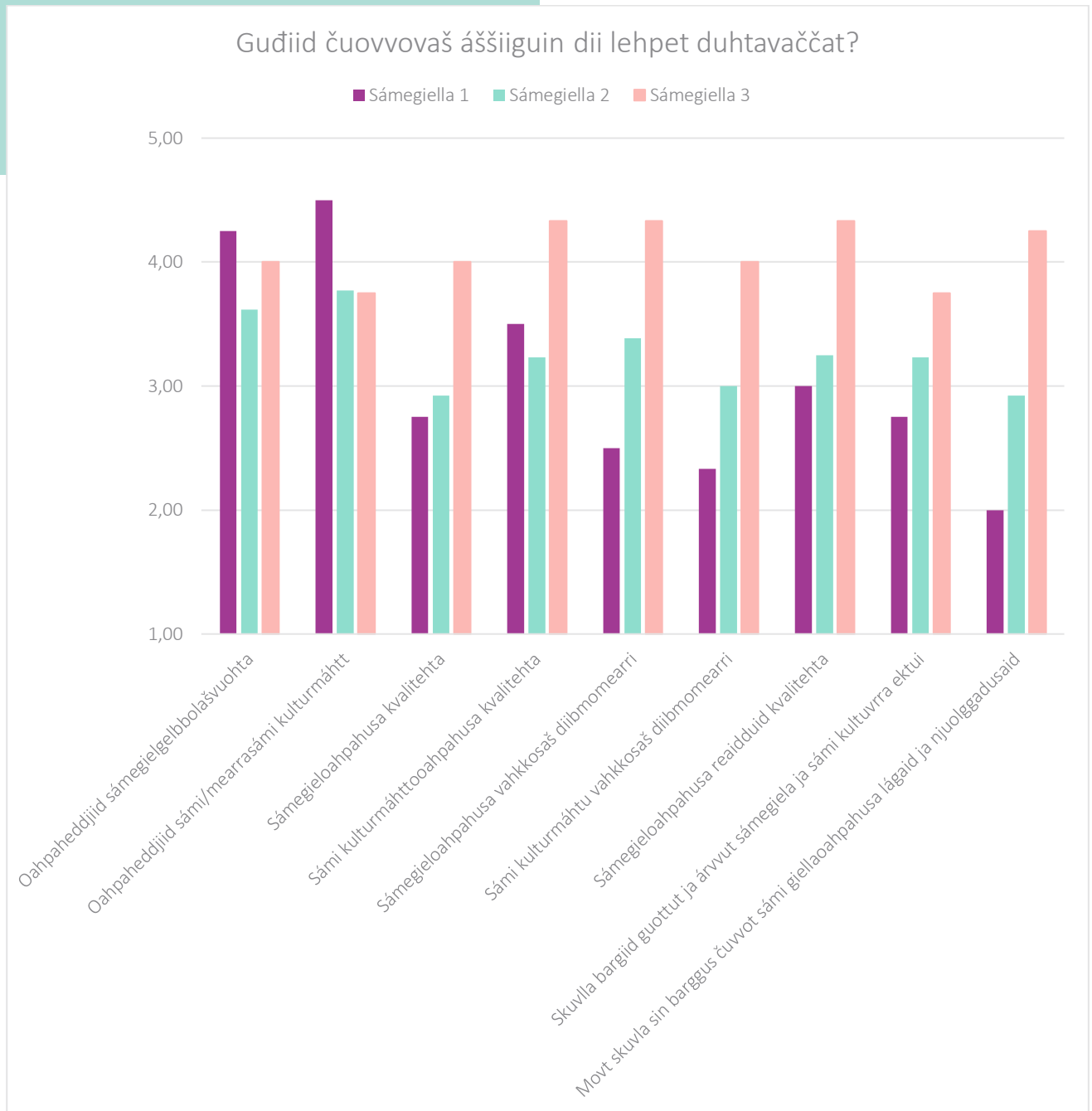

Sámegiela skuvlafálaldaga dássi árvvoštallo goabbat ládje Dálusvákki ja Olmmáivákki skuvllain. Olmmáivákki skuvla fidne oalle ollu čuoggáid rájes gitta hui ollu čuoggáid rádjái čuovvovaš paramehteriin:

- Oahpaheddjiid sámegiela gielalašgelbbolašvuota (4)
- Oahpaheddjiid sámí/mearrasámí kulturgelbbolašvuota (4,1)
- Sámegielloahpahusa dássi (3,1)
- Sámí kulturoahpahusa dássi (3,5)
- Man ollu diimmuid lea giellaoahpahu vahkus (3,2)
- Man galle diimmu lea kulturoahpahu vahkui (3,0)
- Sámegiela oahpponeavvuid dássi (3,4)
- Skuvlla bargiid guottut ja árvvut go guoská sámegillii ja sámí kultuvrii (3,4)
- Go skuvla vuhtiiváldá sámegiela giellaoahpahusa lágaid ja njuolggadusaid (3,4)

Go Dálusvákkis lea dušše moatti oahppis sámegiella, de leat áibbas moadde váhnema/ovddasteddji geat leat árvvoštallan kvalitehtaparameteriid. Dat moattis geat leat vástidan leat árvvoštallan Dálusvákki skuvllas heajos dásis gitta gaskageardán dássái.

Go sirret kvalitehtaparameteriid ohppiid giellaválljema mielde, de čájeha árvvoštallan stuora erohusaid joavkkuid gaskkas. Oahppit, geain lea sámegiella 3, leat eanas muddui duhtavaččat (gaskamearálaččat 4,1) go buohtastahtá ohppiid ektui geain lea sámegiella 1 (gaskamearálaččat 3,1).

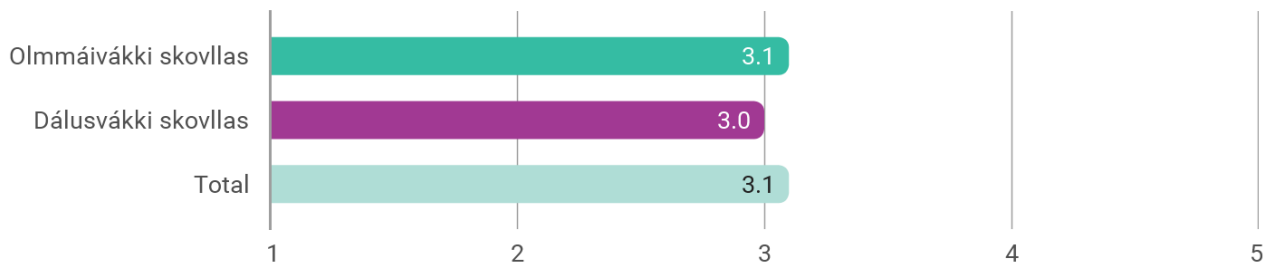
Buohkat árvvoštallet oahpaheddjiid gelbbolašvuoda hui alla dásis. Goitge árvvoštallo sámegielaohpahu dásis oalle heittohiin ohppiin gain lea sámegiella 1. Dat sáhtta bohtit das go sámegiela fága diibmološku vásihuvvo áibbas unnán dán jovkui. Unnimus čuoggát addojit sámegiela 1 ohppiin go jerro movt skuvla áimmahuššá sámegielaohpahu lágaid ja njuolggadusaid (gaskamearálaččat 2,0 čuoggá).

Sámegiela 1 ohppiid váhnemat/ovddasteaddjit dadjet:

«Oahpahuvvo beare unnán fágain sámegillii. Praktihkalaš fágain berrešii eambo oahpahuvvot sámegillii. Sámegiella vuoruhuvvo beare unnán skuvla- ja suohkanjođiheddjiid gaskkas. Leat biddjon áibbas unnán resurssat doibmiibidjat sámegiela skuvlii. Lea dárbu ráhkadit modealla mii heive ohppiide, vai ožžot skuvllas doarvái buori gielladási. Muhtin sámegielat oahpponeavvut leat buorit, muhto leat leamaš ollu máŋgejuvvon árkkat jagiid čađa. Muhtin ráje girjjiin leat ollu áššit ja doahpagat Sis-Finnmárkkus.»

«Skuvlla guottut sámegiela ektui: Orru leamen nu ahte sámegiella lea seastindoaibma. Jus váilot oahpaheaddjit dárogielklássain, de adnojit sámegieloahpaheaddjit doppe, ja sámegieloahppit fertejit čuovvut dan oahpahusa.»

Čoahkkáigeassu – Lehpet go duhtavaččat sámegiela ja sámi kultuvrra oahpahusfálaldagain?

Obbalaččat kommenterejit váhnemat/ovddasteaddjit čuovvovaččat:

- Eambogat ohcalit eambo beassat sámástit praktihkalaš fágain skuvllas, vai giella buorebut ovdána ja besset hárhallat gielas
- Leat heajos oahpponeavvut sámegielas, ja ollu áššit dain gullet Sis-Finnmárkui
- Mánát, geat máhttet sámegiela go álget skuvlii, fertejit oahppat sámegiela fárrolaga singuin geat eai huma sámegiela. Sámegielat ohppiide ii leat nu ollu ávki das.
- Sámegieloahpahusa dássi ferte loktejuvvot

5.5 Ovdalaš árvvoštallamiid ja raporttaid guorahallan

Go sámegiela hálddašanguovlu ásahuvvui 1992, de lei Gáivuotna áidna suohkan Romssas. Vihtta eará suohkana ledje Finnmárkkus. Gáivuona lahttudeapmi hálddašanguvlui lei riidovuloš sihke siskkáldasat suohkana álbmoga, suohkana jođiheddjiid gaskkas ja eiseválddiid bealis. Oallugat oaivvildedje ahte dáruiduhttin lei juo boahtán beare guhkás ja ahte ii leat doarvái vuoddu ásahit ealli sámegielat giellabirrasa suohkanii.

Historjjálaččat lea leamaš sámi ássan olles suohkanis, gos sámegiella ja sámi kultuvra lea leamaš aktiivvalaš ja oidnosis Gáivuona kultuvrras.

Dát lea čilgejuvvon raporttas *“Rahčamuš, heahtedilli ja soabadeapmi. Gáivuona sámepolitihkalaš doaibmabijuid árvvoštallan”*, maid Paul Pedersen ja Asle Høgmo leaba čállán ja mii lea almmuhuvvon NORUT 2004:

- Raporta čilge dárkilit earret eará riiduid birra, mat gulle sámelága giellanjuolggadusaide ja eará sámepolitihkalaš doaibmabijuide suohkanis, ja maid mii lei duogáš daidda riiduide. Dás addo maid obbalaš govva mearridanproseassain ja mat ledje riidoáššit, ja čilgejuvvo movt dáhpáhuvai soabadanproseassa.
- Guorahallamat, mat leat vuodduvvon 1874 olmmošlohkamii, čájehit ahte 72 proseanta álbmogis hupme sámegiela, 68 proseanta álbmogis lei sámegiella áidna giella. 7 guovllus hupme buohkat sámegiela.
- 1900 logu olmmošlohkamis lei gielladilli sullii seamma fástaássiid gaskkas.
- 1930 logu olmmošlohkamis ledje Gáivuonas 1149 sámegielat ássi. Suohkan lei dalle okta riikka stuorimus sámesuohkaniin.
- Suohkana vuosttaš Sámelága giellanjuolggadusaid doaibmabidjoplána ásahuvvui áigodahkii 1994–1997.

Dasa lassin leat dát gávdnosat duodaštuvvon maid *“Sámi ealáhusaid sadji servodatplánemis”* raporttas, maid Sámi Instituhtta almmuhii 1985 Dieđut nr. 5, maid Gjerde ja Mosli čáliiga:

- 1900 logu olmmošlohkan čájeha ahte sámi álbmot lei eanetlogus 14 guovllus 18 olmmošlohkanguovllus.

Manñil leaba Svanhild Andersen ja Johan Strömngren čállán raportta *“Sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallan”*, maid Sámi Instituhtta/Sámi allaskuvla almmuhii 2007, ja das boahtá ovdán earret eará:

- 2002 ledje suohkanis 2300 ássi. Sin gaskkas ledje 46 proseanta sámegiela. Ássiid gielladássi ii boađe ovdán. Gáivuona suohkanbargiin ledje 26 proseanta geat máhtte sámegiela njálmálaččat ja 7 proseanta máhtte sámegiela čálalaččat. Dat lei ollu unnit

dássi go Unjárgga (40%), Deanu (48%), Kárásjoga ja Guovdageainnu (80%) suohkaniin, muhto sullii seamma go Porsáŋggus (21%).

- o Suohkan oaččui ođđa guovttegielatvuodaplána 1999, mas mihttun lei earret eará ahte suohkana hálddahas galge šaddat doaibmi guovttegielagat ja dat báikkálaš sámi kulturárbi galggai vuhtiiváldot ja ovdánahttot. Mii oaidnit dál ahte doaibmi guovttegielatvuoda eai leat olahan, seammás go sámi kulturlokten lea bures ovdánan.
- o Sámedikki giellaiskkadeamit 2000 ja 2004 duođaštit maid ahte máŋgga suohkanis lea unnán sámegiela gelbbolašvuota bargiid gaskkas ja ahte máŋgga suohkanis lei váttisvuota rekrutteret fágabargiid geain lea sámegiela gelbbolašvuota.
- o Seamma iskkadeamit čájehit maid ahte sámegiella unnán adno go olbmot váldet oktavuoda almmolaš ásausaiguin, vaikko lea erohus suohkaniid ja iešguđetlágan ásausaid gaskkas.

Go lea heajos gielalaš dássi suohkaniin, maiddá Gáivuonas, de lea dat hástalus mii ain lea dál. SEG – Sámi Ealláhus- ja Guorahallanguovddáža giellaiskkadeamis mii dahkkui 2000, čoahkkáigeasus bohtá ovdán ahte eanas almmolaš orgánat, maiddá sámelága giellanjuolggadusat gustojit, eai deavdde gáibádusaid ollásii.

Vaikko vel sámegiella lea heajos dásis Gáivuonas, de lea goitge čielgasit bohtán ovdán ahte sámegiela giellaruđain lea mearrideaddji váikkuhus leamaš ealáskahttit sámi kultuvrra suohkanis. Lea bissehan dáruiduhttinproseassa, ja ollu mánát ja nuorat besset dál oasálastit sámegiela giellaoahpahas, vaikko doaibmi guovttegielatvuoda eai leat ge olahan.

NORUT 2004 árvvoštallamis juo bohte čielga signálat sámegiela oahpaheddjiin Gáivuonas ahte oahppoplána mihtuin olahit doaibmi guovttegielatvuoda lea eahperealisttalaš ohppiide, geain lea sámegiella 2.giellan, go geahččá mánáid gielladuogáži ja diibmoressursaide mat leat biddjon 2.gielat oahpahussii. Dat bohtá maid ovdán raportta 7 *“Sámegiela giellaiskkadeapmi 2012”*, maid Nordlánddadutkan almmuhii. Raporttas čoahkkáigesset maid ahte Gáivuonas eai bargga ollásii giellalága njuolggadusaid mielde, go guoská suohkana hálddašeapmái ja sámi álbmogii geat hálddašit sámegiela.

Earret daid árvvoštallanraporttaid ja giellaiskkademiid, de lea Gáivuona suohkan ieš ráhkadan jahkásaš raporttaid dan birra movt leat golahan guovttegielatvuodaruđaid. Raportii leat maid mielde váldán sámegiela mánáidgárdesajiid logu, gallii mánás lea sámegiella skuvllas ja gallis hálddahas leat oasálastán sámegiela kursii.

Raporta čájeha ahte skuvlasuorggi ovdáneami 2001 rájes otnáži. Skuvlajagi 2001/2002 ledje dušše 37 máná dahje 12 proseantta ohppiin geain lei sámegiella suohkan skuvllain Gáivuonas, ja 4 sis lei sámegiella 1.giellan ja 33 oahppis ges lei sámegiella 2.giellan. Dalle ledje oktiibuot 330 skuvlamáná Gáivuonas, mii lea 14 proseanta obbalaš olmmošlogus, mas ledje 2344 olbmo. Ohppidlohku, geain lea sámegiella skuvllas, lea dássedit lassánan, ja skuvlajagi 2019/2020 lei olles 45 proseanta ohppiin sámegiella skuvllas. Eanas sis gullet Olmmáivákki skuvlii, gos 73

proseantta ohppiin lea sámegeiella. Duohta loguid mielde mearkkaša dat ahte ledje 93 máná geain lei sámegeiella Gáivuona skuvllain, main 4 oahppis lei sámegeiella 1.giellan ja sullii 90 oahppis lei sámegeiella 2.giellan, oktiibuot 206 skuvlamáná ja 2071 ássi ektui.

Dát lea earenoamáš buorre boadus go geahččá suohkana sámegeiela ja sámi kultuvrra ealáskahttin mihtuide. Dat čájeha ahte mánáidlohku geat sámegeiela leat válljen lea lassánan 56 mánáin/251 proseanta. Dan leat olahan, vaikko vel mánáidlohku skuvllas 2001/2002 rájes 2019/2020 rádjái lea ge njiedjan 124 mánáin/38 proseanttain ja suohkana olmmošlohku lea njiedjan 12 proseanttain. Dát lea balddihahtti ovdáneapmi, mii čájeha ahte leat nuorat ja nuorra bearrašat geat fárrejit eret suohkanis. Dákko bokte lea Gáivuona suohkan seamma dilis go mángga eará guovllusuohkanat, gos olmmošlohku ja ohppiidlohku lea njiedjan.

Dasto lea maid nu ahte vaikko vel leat ollu oahppit válljen sámegeiela, de ii leat goitge doaibmi guovttagielatvuohka olahuvvon. Dasa váikkuhit vuosttažettiin olggobeale áššit, mas dálá 2.gielat oahpahus Norgga skuvllain lea beare heittot jus galgá olahit doaibmi guovttagielatvuohka gelbbolašvuohka. Dat leat guovddáš oasis čoahkkáigeasus, maid Sámi giellalávdegoddi almmuhii NOU 2016: 18 *Váibmogiella* raporttas, mii lea maid duogážin daidda dárbbášlaš osiide doaibmabijuin, maid mii árvalit dán raporttas.

Materiálat čájehit ahte sámegeiella lea nanosmuvvan Gáivuona suohkanis, ja earenoamážiid Olmmáivákkis, seammás go Dálusvákkis lea sámegeiel ohppiidlohku vuollin. Dehálaš dilálašvuoddat mat gessojit ovdán dain iešguđet raporttain:

- Olmmáivággi adno dál guovddáš sámi ássanguovlun Gáivuonas. Historjjálaččat lea leamaš sámi ássan miehtá suohkana, gos sámegeiella ja sámi kultuvra lea doaibman ja lea leamaš oidnosis Gáivuona kultuvrras, (*Pedersen ja Høggmo, NORUT 2004; Gjerde ja Mosli, Sámi Instituhtta 1985*).
- Gáivutnii leat dađistaga ásahan mánggaid sámi ásahusaid ja organisašuvnnaid suohkanii, mat eanas leat Olmmáivákkis.
- Dat lea dagahan ahte Olmmáivággi lea šaddan suohkana váldoguovlun sámegeiela ektui, ja lea mielddisbuktán ahte sámegeiella ja sámi kultuvra lea ožžon eambo fuomášumi, dohkkeheami ja stáhtusa earenoamážiid mánáid ja nuoraid gaskkas.

Ovdalaš guorahallamiin, earenoamážiid *Riidu, heahtedilli ja soabadeami* raporttas čujuhuvvo movt riidu sámegeiela ja sámi oahppoplána L97S sirrii Gáivuona ássiid. Soabadanproseassa lei 2004 bures bohtán johtui, ja refererejuvvo ahte: *“Giellapolitihkalaš barggus lea ásahuvvon dat ipmárdus ahte suohkan ii adno sámegeielat servodahkan, nugo Sis-Finnmárkku sámi suohkanat leat, muhto guovttagielat servodahkan, sámi-dáru riddosámi suohkanin, gos maddái suomakvena gielas lea lundolaš sadji”*.

2020 árvvoštallan čájeha ahte soabadanproseassa lea lihkestuvvan, ja leat 2004 sávaldaga olahan, goas daddjui ahte ferte eambo deattuhit ásahit buriid guottuid sámegeiela ja kultuvrra hárrái. Váhnemat, geat 1990-logus sávve addit mánáidasaset mearrasámi ruohtasiid, barge heajos guottuid vuostá sihke skuvllas ja servodagas muđui ja maid guottuid ektui ahte

fálaldagaid dássi galggai leat seamma dásis. 2020 árvvoštallamis bohtá ovdán ahte guottut leat šaddan buorren beallin mánáidgárddiid ja skuvllaid bargiid gaskkas. Leat gal ain hástalusat oahpahusa kvalitehtas, ja dákko sáhttit oaidnit ovttalárganvuodaid 2004 ja 2020 gaskkas:

Sitáhtta 2004:

“Buohkat sámegiela 2.giela joavkkus oaivvildit jus sii oba máhttet ge juoidá vai eai.Váttisvuohta bohciida go mánát min ossodagas biddjojit sámegiela nubbingielatjovkui searválaga mánáiguin geat eai máhte maidige.....Go sii bohtet klássii dakkár mánáid searváii gos eai máhte maidige, de dat billista. Min mánát máhttet ollu daid mánáid ektui geat eai máhte maidige. ...”

Sitáhtta 2020:

“Dat mánát geain lea sámegiella leamaš mánáidgárddis, ja välljejit sámegiella 2 skuvllas, sii šaddet guovtti “stuolu” gaskkii. Sii álget álgooahpahussii, ja masset movtta ja vajálduhttet sániid, maid juo leat oahppan mánáidgárddis. Galggašii gávdnot gaska gaska sámegiella 2 ja sámegiella 1.”

Lea seamma oaivil 2004 ja 2020 dan hárrái ahte sámegiel oahpahus mii oahpahuvo skuvllas ii mielddisbuvtte ahte mánát šaddet doaibmi guovttegielagin. Váillahuvvo dál nugo dalle ahte livčče eambo njálmálaš hárhellan ja eambo sámegielat arenat. Gáivuona sámegiela ja sámi kultuvrra nannema doaibmabidjoplánas áigodahkii 1988–2001 daddjui: “...jus sámi kultuvrra galgá sáhttit ovddidit ja mii lea ealas, de fertejit leat eambo arenat gos lea lunddolaš sámástit”. 2020 sáhtta oaidnit ahte suohkan ii leat lihkostuvvan áсахit dakkár arenaid. Leat čađahuvvon muhtin doaibmabijut, nugo ovdamearkka dihte giellabeassi, muhto sámegielas leat áibbas unnán lunddolaš arenat. Suohkana ássiid váldoipmárdus dál lea ahte sámegiella ii gullo.

Muhtin váhnen, geas mánná lea skuvllas dadjá:

“Sámegiella ferte nannejuvot. Eambo oahpaheaddjit klássaide, eambo giellabeasit ja eambo bargat dan guvlui ahte buohkat galget vuosttažettiin oahppat hupmat sámegiela. Eambo diimmut sidjiide geain lea sámegiella nubbingiellan dahje sámegillii oahpahit eambo fágain go sámegielas. Ráhkadit giellabeassejoavkkuid ja eambo rávisolbmuid oažžut giellaoahpahussii”.

Árvvoštallan sisttisoallá cealkámušaid ja ruovttoluottadieđuid hui viidát Gáivuona suohkana ássiin. Heajos miellaláhki 1990-logus orru leamen áibbas jávkan, maiddá boarráseamos ássiid gaskkas. Eatnasat leat dohkkehan dáruiduhttinproseassa, ja guokte vuoras ássi dadjaba dálá váldooainnu birra dáinna lágiin:

“In leat goassige geahččalan hupmat sámegiela go lea suohkaniin oktavuoha. Lean nu hárhjánan hupmat dárogieala dál. In gulahala sámegillii.”

“Manná seamma bures hupmat sihke dárogieala ja sámegiela dál. Ii mus leat dárbu hupmat sámegillii suohkaniin.”

5.6 Ovttalárganvuodát ja čoačkáigeassu

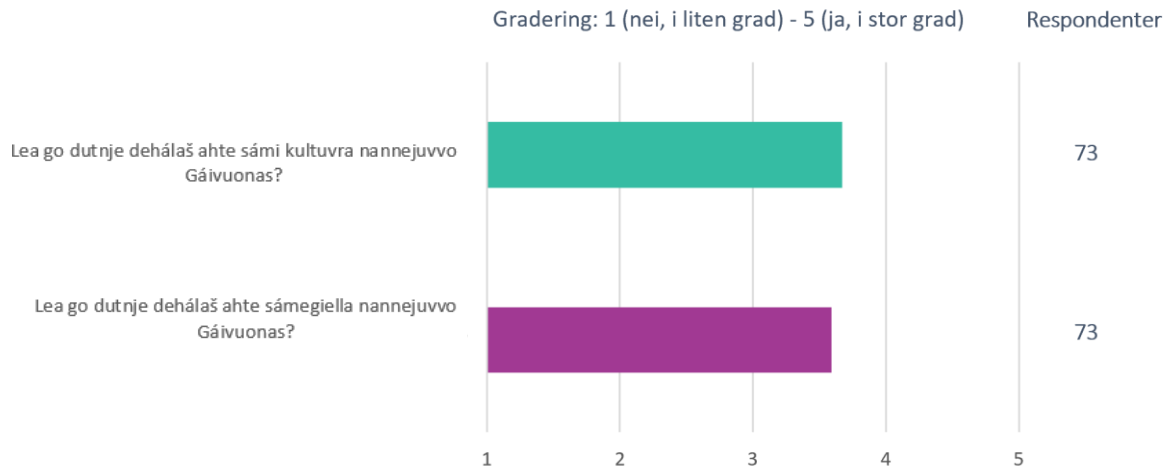
Gáivuona suohkan lea áigodagas 2004 rájes gitta 2020 rádjái čađahan mánnga doaibmabiju maid ulbmil lea nannet sámegiela ja sámi kultuvrra suohkanis. Mánnga doaibmabiju ulbmil lea leamaš buoridit giellamáhtu mánáidgárdemánáin, skuvlamánáin, skuvlamánáid váhnemiin, buhcciidsiidageavaheddjiid oapmahaččain ja suohkanbargiin buot dain namuhuvvon surggiin. Vaikko leat leamaš doaibmabijut jođus, de lea sámegiella šaddan unnit “oidnosis” Gáivuonas seamma áigodagas.

Suohkan deavdá buore muddui daid sámelága giellanjuolggadusaid formálalaš gáibádusaid, ja sii leat ráhkadan plánaid movt bargat sámegielain ja sámi kultuvrrain. Goitge eai devdo buot čuoggát. Suohkanis leat sierra resurssat, geaid váldobargun lea nannet ja buoridit sámegiela fáladagaid. Mánnga jođiheaddjis suohkanis orru leamen dihtomielalášvuolta sámegiela ja sámi kultuvrra ektui sajis, muhto dat ii leat seamma dásis suohkana bargiin, geain beaivválaččat lea oktavuolta geavaheddjiiguin/ássiiguin.

Orru leamen nu ahte doaibmabijut leat leamaš beare biedggul, ja ahte suohkanis váilu bajit mihttu ja strategiija movt doaibmabijuid galgá čuovvulit manjit áiggis, vai dat duođai mielddisbuktá dan ahte sámegiella eambo adnogohtá suohkana doaimmain. Leat ráhkaduvvon mánnga iešguđetlágan árvvoštallama ja doaibmabidjoplána jagiid mielde, ja sáhtta leat váttis gávdnat dieđuid daid oallut dokumeantaid ja čállosiid gaskkas. Suohkana jahkásaš Sámedikki guovttegielalášvuoda ruđaid raporteremis čilgejuvvo doaibmabijuid birra ja movt resurssat leat adnon. Váilu čielga ja bajit mihttomearrehábmen dain sávvojuvvon ávkkálášvuodain, ja jahkásaš mihtideapmi das makkár bohtosiid suohkan lea olahan. Dárbblaš gažaldagat maid berre jearrat leat:

- Makkár gelbbolašvuodamihtut/-dárbbut leat sámegiela hárrái Gáivuona suohkanis?
- Movt galgá doaibmabijuid johtui bidjat suohkana mánáidgárddiin, skuvllain, dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggis ja hálddahas, maid vuodul de sáhttet bargat vai olahit gelbbolašvuodamihtuid/-dárbbuid?
- Olaha go suohkana sávahahtti ávkki doaibmabijuin?

Dát árvvoštallan duođašta dan ahte sámegiella oidno ja gullo unnán Gáivuona suohkanis. Seammás leat eatnasiin geavaheaddjiiskadeami vástideddjiid gaskkas buorit guottut dasa ahte sámegiella ja sámi kultuvra galgá nannejuvvot Gáivuona suohkanis. Go jerro sámegiela ja sámi kultuvrra nannema birra, ja oktiibidjá daid vástádusaid mánáidgárddiin (3,6 ja 3,6), skuvllain (3,2 ja 3,3), dearvvašvuodas/sosiálas ja hálddahas (4,8 ja 4,8), de oaidnit ahte gaskamearáláččat olahit lagabui 4 čuoggá, juoga mii lea mávssolaš ja buorre signála.

Dálusvákki mánáidgárdefálaldat sámegeiela ja sámi kultuvrra hárrái orru oalle muddui duhtadeamen váhnemiid vuordámušaid. Seammás leat áibbas unnán oahppit (7 oahppi), geain lea sámegeiella Dálusvákki skuvllas. Olmmáivákkis lea áibbas nuppe ládje. Váhnemat eai leat nu duhtavaččat sámegeiel fálaldagain mánáidgárddis. Olmmáivákki skuvllas leat dál 73 proseanta ohppiin, geain lea sámegeiella, geain 4 oahppis lea sámegeiella vuosttašgiellan. Mánáin geain lea sámegeiella 2 ja 3, sis leat beare unnán sámegeieldiimmu, nu ahte sámegeiella šattašii doaibmi nubbingiellan buohtalaga dárogielain. Dat lea seamma ládje go Sámi giellalávdegoddi NOU 2016: 18 *Váibmogiela* raporttas boahťá ovdán, mas čoahkkáigesset ahte sámegeieloahpahus ferte nannejuvvo. Dat guoská earenoamážiid dálá nubbingielat oahpahussii gos lea dárbu lohtet dási skuvlla sámegeieloahpahas, vai oahppit maŋŋil go gerget skuvllas hálddašit sámegeiela seamma dásis go engelasgiela. Dálá servodagas vásihit oahppit ollu eambbo engelasgiela TV, interneahťa jna. bokte go sámegeiela. Go dan galgá buhttet, de ferte skuvla váldit eambbo ovddasvástádusa, vai loktejit sámegeiela giellaoahpahas, ja oahpahišgohtet sámegeillii maiddái muhtin eará fágain go sámegeiela giellaoahpahas, lassin daidda dábálaš sámegeieldiimmuide.

Sámegeiela giellaguovddážiis Gáivuonas leat dál mielbargit geat doibmet giellahárjeheaddjin ja giellaresursan, sihke mánáide ja bargiide suohkana golmma mánáidgárddis. Dat ii leat buoremus čoavddus movt ávkkástallat giellaguovddáža resurssaid ja berre leat oanehisáigge čoavddus dassá go mánáidgárddit nagodit rekrutteret sámegeielat bargiid. Earenoamáš dárbbášlaš lea ahte Goržži mánáidgárddis farggamusat nagodit rekrutteret eambbo bargiid geat olles áigggis sáhttet leat sámegeiela giellahárjeheaddjin, dassá go mánáidgárddi iežaset fásta bargiin lea dárbbášlaš sámegeielat gelbbolašvuohťa.

Suohkan lea golahan oalle ruđa suohkana ássiid ja bargiid giellaoahpahussii. Suohkana ožžot 50 bargi bálkálásáhusa iežaset sámegeielgelbbolašvuohťa dihte. Dat dahká sullii 25 proseanta suohkana bargiin. Dál eai leat go hui moattis geat hupmet sámegeiela barggu oktavuohťas, ja guorahallan ii leat sáhttán duohťastit ahte sámegeiella adno bargogiellan bargiid gaskkas

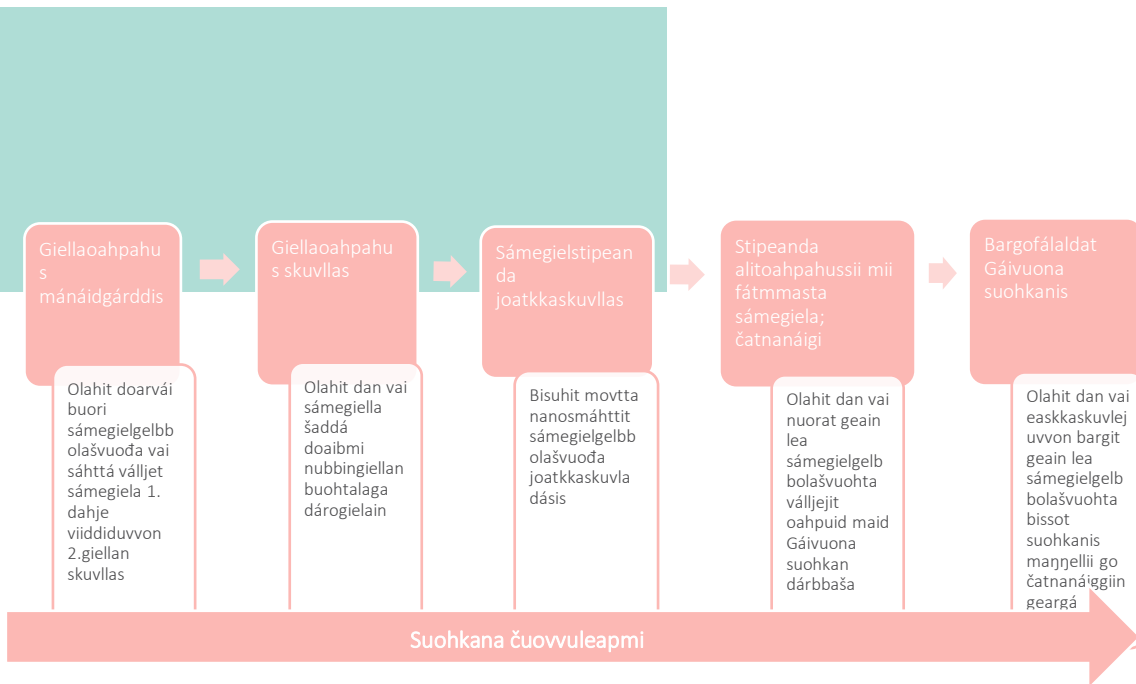
Gáivuona suohkanis. Olmmáivákki skuvla sierrana dan dáfus. go 2004 rájes leat registrerejuvnon sullii 120 oasseváldi Gáivuona suohkanis iešguđetlágan giellakurssain/-oahpahusain. Statistihkka čájeha man galle oasseváldi leat dihto doaibmajus, iige dan jus okta bargi lea oasálasttán mánnga kurssas. Dan dihte eai soaitte 120 oasálastti mearkkašit seamma ollu olbmuid.

Mánáidgárddiid ja buhcciidsiidda bargit leat dadjan ahte sámegiela álgooahpahus lea leamaš ávkálaš, ja dat lea dagahan ahte leat ipmirdišgoahtán giela buorebut. Biertavári buhcciidsiida lea maid buorre ovdamearkan das movt sámegiella adno beaivválaččat. Buhcciidsiiddas leat lágideamit main lea sámegiela sisdoallu, ja bargit geat máhttet sámegiela hupmet sámegiela muhtin muddui, go lea oktavuoha sámegiela geavaheddjiiguin/divššohasaiguin. Lea dovddus ášši ahte demeansabuohccit máhccet ruovttoluotta eatnigillii, ja dat mielddisbuktá ahte sámegiela fas hupmet muhtin muddui.

Orru leamen nu ahte sámegiela gelbbolašvuoda bálkálášus ja doarjja sámegiela kurssaide/oahpahussii lea unnán ávkkuhan dasa ahte suohkana bargit atnet sámegiela bargoohtavuodain. Berrešii leat stuorit potenciála ahte suohkan rievdata sámegiela ngiruššama das maid dán rádjái leat dahkan ja baicca oččodit beaivválaš bargodillái eambo praktihkalaš giellageavaheami. Suohkanis leat doarjjaortnegat sidjiide geat áigot ovddidit iežaset giellagelbbolašvuoda, muhto dat berre biddjot stuorit kontekstii mas suohkan čuovvula sin, vai gelbbolašvuoha maid leat háhkan konkrehtalaččat adnogohtá. Berre maid biddjot mihttun ja vuordamuš dasa ahte sii geat álget sámegiela álgooahpahussii jotket oahpahusain, vai bargiin šattašii sámegiella doaibmi nubbingiellan.

Gáivuona suohkanis leat mánnga stipeandaortnega, mat galget movttiidahttit ovddidit sámegiela gelbbolašvuoda. Doarjjaortnegat rievddadit smávva symbolalaš mávssus manahuvvon bargodietnasii gitta 50 000 ruvno rádjái. Suohkanis leat mánnggaid jagiid váilon sámegiela mánáidgárdepedagogat/oahpaheaddjit, ja vaikko okta stipeandaortnegiin guoská njuolga mánáidgárdeoahpahussii ja vuodđoskuvllaoahpaheaddjeoahpahussii, de dat ii leat čoavdán suohkana hástalus. Dál ávkkuhit stipeandaortnegat, mat leat jurddašuvvon skuvlamánáid váhnemiidda ja demeansabuohcciid oapmahaččaide, buorebut go mánáidgárde- ja vuodđoskuvllaoahpaheddjiidoahpahusaid stipeanddat dahket. Dien vuoruheami berre suohkan ođđasit árvvoštallat. Daid unnimus doarjjasupmiid, 2500 ruvno ja 5000 ruvno, ferte juogo lasihit dahje sihkkut. Lea buoret lasihit supmi soames ángiris ohccái, gii guhkit áigge vuollái sáhttá doaibmat mávssolaš ambassadevran ja sámegiela resursaolmmožin Gáivuonas.

Govus dás vuollelis čájeha ollislaš gova mánáidgárddi rájes gitta dássáži go bargagoahtá Gáivuona suohkanis. Go juo sámegiela giellagelbbolašvuoha suohkanis dál lea nu hearckes dilis, de gáibida dat ahte lea lagas čuovvuleapmi ángiris ovttaskasolbmui/bearrašiid, go galgá čađahit dan mannolaga. Vai Gáivuona suohkan galgá nagodit sihkkarastit boahhtevaš rekrutterema iežas mánáid/nuoraid gaskkas, de ferte suohkan jurddašit guhkes áiggi ektui ja álggahit barguin dál.

6 Mihtut ja doaibmabijut

6.1 Váldomihtut

Dálá doaibmabijut - stáhtus

Gáivuona suohkan lea ovdalis álggahan doaibmabijuid ja ásahan mánggaid váikkuhangaskaomiid maiguin ovdánahtta sámegiela, sámi kultuvrra ja eallinvuogi suohkanis. Dat gusto suohkana sámegiela mánáidgárddiid- ja skuvlafálaldagaid organiseremii, gos Oimmáivákki mánáidgárddis ja skuvllas leat váldofálaldagat. Sullasaččat lea ásahuvvon sámegiela bálvalusfálaldat suohkanhálddašeamis ja dearvvašvuoda- ja boarrásiidfuolahusas, mat galget vára váldit Sámelága gáibádusain, vai suohkana ássit galget sáhttit gulahallat sámegiela go lea oktavuoha suohkaniin. Dasa lassin lea suohkan ásahan eará earenoamáš doaibmabijuid ja váikkuhangaskaomiid maiguin nanne sámegiela gelbbolašvuoda iešguđetge suorggi bargiid gaskkas suohkanis. Dat gusto suohkana policy:ai (politihkalaš mearrádusaid sisdollui) go rekrutterejit bargiid, earret eará go sámegiela gelbbolašvuoha galgá deattuhuvvot juohke virgealmuhusas, bálkásáhusortnegiidda bargiide geain lea sámegiela gelbbolašvuoha, permišuvdnaortnegiidda man bokte addá bargiide permišuvvna bálkkáin go lohket sámegiela, oahpahusstipeandaortnegiidda, ja ortnegiidda mas váhnemat ožžot doarjaga go váldet sámegiela kurssa.

Doaibmabijuin, maid mii árvalit ja leat oassin dán iskkadeamis, lea vuolggasadji ortnegiin mat juo leat ásahuvvon. Mii oaidnit ahte lea dárbu nanosmahttit daid ja buhtadit daid ođđa doaibmabijuiiguin mat gáibiduvvojit. Dárbbášuvvojit mángga lágan doaibmabijut, ja lea dárbbášlaš bearráigeahččat vai dat iešguđetlágan váikkuhangaskaoamit aktiivvalaččat adnojit, ja vai leat doarjjan nubbi nubbái. Dat doaibmabijut maid mii árvalit huksejuvvojit maid Sámi giellalávdegotti ávžžuhusaid ektui, ref. NOU 2016:18, *Váibmogiella*.

Sámedikkis leat bargame nannet doaibmabijuid ja váikkuhangaskaomiid maiguin ealáskahttet sámegiela, mii lea oassin mainna Sámediggi čuovvula Sámi giellalávdegotti mearrádusa. Dat boahtá váikkuhit Gáivutnii seamma ládje go eará suohkaniidda sámegiela hálddašanguovllus. Doaibmabijut maiguin nanne sámegiela oahpahusa mánáidgárddis ja skuvllas boahtá leat mávssolaš oassin dás.

Dán oktavuodas čujuhit mii maid Gáivuona mánáidgárddiid ja skuvllaid sámi giellaplánii. Plána mearriduvvui UOO miessemánu 28.beaivvi 2020. Dokumeanta čilge viidát doaibmabijuid birra 4 jagi áigodagas, maiguin galgá nannet mánáid ja rávisolbmuid sámegiela.

Váldomihtut:

Doaibmabijut maiguin ealáskahtta sámegiela Gáivuonas ferte geahččat mánjga jagi perspektiivvas. 10-jagi áigodahkii gitta 2030 rádjái árvalit mii čuovvovaš váldomihtuid maiguin ovdánahtta sámegiela ja sámi kultuvrra suohkanis:

- Galgá aktiivvalaččat ealáskahttit sámegiela suohkanis, mas mihttun lea ahte sámegiella fas šaddá giella mii hubmojuvvo beaivválaččat barggus ja friddjaáiggis.
- Sámegiella galgá adnot bargogiellan buohtalaga dárogielain buot suohkana doaimmain.
- Suohkan galgá aktiivvalaččat rekrutteret ja hukset sámegiellgelbbolašvuoda suohkana nuoraide, vai sihkarastet ahte dásedit ožžot suohkana doaimmaide bargiid, geain lea dárbbášlaš sámegiellgelbbolašvuoda.
- 2030 rádjái galgá 20 proseanta álbmogis sámásttit beaivválaččat. Eanas oassin dás vurdo dáhpáhuvvat Olmmáivákkis.
- Sámegiela ja sámi kultuvrra máhttu ja resurssat galget aktiivvalaččat ávkkástallot vai ealáskahttet suohkana giliid. Ulbmil dainna lea ásahit geasuheadji kultur- ja astoáigefálaldagaid, geasuheadji bargobáikkiid ja bálvalusfálaldagaid, mat mielddisbuktet ahte nuorat manjil go leat geargan oahpuidisguin fárrejit fas ruovttoluotta suohkanii ja nu de nagoda bissehit olmmošlohkonjiedjama.

Dát mihtut galget ollašuvvat hálddahusa, dearvvašvuoda ja sosiála ja bajásšaddansuorggi oassemihtuid ja doaibmabijuid bokte.

6.2 Hálddahus – Mihtut ja doaibmabijut

Stáhtus:

Čađahuvvon iskkadeamit leat čájehan ahte leat ollu bargit suohkana hálddahusas geat máhttet sámegiela muhtin muddui. Muhtimiin lea sámegiella eatnigiellan, ja earát fas leat háhkan sámegiellmáhtu oahpahasaid ja ovttaskas giellakurssaid bokte. Goitge leat unnán bargit geat hálddašit sámegiela eatnigiela sihke njálmmálaččat ja čálalaččat, seamma dásis go dárogiela. Sámegiella ii adno bargogiellan suohkanhálddahusas, ja suohkana ássit váldet unnán oktavuoda suohkaniin sámegillii. Muhtin spiehkastagat leat goitge, ja eanas oassi dain dáhpáhuvvet giellaguovddáža bokte.

Gáivuona suohkanis lea hálddašanorgánan ovddasvástádus sámegielas, ja go lea suohkana stuorimus bargoadi, de lea earenoamáš stuora ovddasvástádus álggahit doaibmabijuid mat leat veahkin ealáskahttime sámegiela suohkana doaimmain ja báikkálašservodagas. Jus suohkan ii daga dan, na gii de galggašii dan dahkat?

Mihtut:

Suohkan galgá ásahit doaibmabijuid mat sihkkarastet ahte sámegiella adno bargogiellan buot osiin suohkana doaimmain, ja earenoamážiid suohkana hálddahas, dearvvašvuoda- ja sosiálasuorggis ja bajásšaddamis.

Juohke doaibmasuorgái árvaluvvo ahte álggahuvvojit bargo-/prošeaktajoavkkut, mat fátmastit bargiid geain lea sámegiellgelbbolašvuhta ja relevánta fágagelbbolašvuhta. Ulbmil lea ahte sámegiella galgá eanemus lági mielde adnot váldogiellan.

Suohkan galgá politihkas ja doaibmabijuid bokte, mat gullet ealáhusaide, kultuvrii ja sámegiella giellaovdáneapmái, ovttahttit váikkuhangaskaomiid geavaheami nu ahte dat dorjot nubbi nuppi. Dan bokte nanosmahtta Gáivuona bissut geasuheadji ássan- ja bargobáikin. Earenoamážiid berre vuoruhit doaibmabijuid mat guoskkahit nuoraid ja nuorra bearrašiid.

Doaibmabijut:

1. Joatkit dála fálaldaga 1.linjábálvalusas, mii sáhtta vuostáiváldit ja vástidit sámegillii go olbmot váldet oktavuoda suohkaniin
2. Deattuhit sámegiellgelbbolašvuoda buot virgealmuhusain. Muhtin virggiide ferte sámegiellgelbbolašvuoda leat čielga gáibádussan.
3. Movttiidahttit ja fállat bargiide permišuvnna báلكkáin oahppat sámegiella. Dat čuovvuluvvo doaibmabijuin mas bargi manná virggiide ja/dahje prošeavttaide gos sámegiella adno bargogiellan oassin bargoáiggis.
4. Movttiidahttit nuoraid váldit fágalaš oahpu, mas sámegiella lea fágan, ja jus lea dárbu, de fállat oahppostipeandda oassin rekrutteremii. Maiddái dás galgá čuovvuluvvot doaibmabijui guin mas heivehuvvo nu ahte easkkavirgáduvvon bargit galget sámástit olles áigge dahje oasis bargoáiggis.
5. Suohkan galgá ásahit arenaid juohke suorgái, gosa heivehuvvo nu ahte bargit, geain lea sámegiellgelbbolašvuoda, atnet sámegiella bargogiellan olles áigge dahje oasis bargoáiggis. Árvaluvvo ahte suohkanhálddahas jođihit dán doaibmabiju čuovvuleami, mas Sámi giellaguovddáš lea fágalaš doarjjan sámegiella terminologijaláidehusain ja giellahárjehallamis.

Dát galgá boahit lassin fágalašvirggiide, gos gáibiduvvo sámegiellgelbbolašvuoda mánáidgárddiin ja skuvllain. Ovdamearkkat dakkár giellaarenain sáhttet leat:

- a. Juohke suorgái álggahit fásta beaiveboradeami ja/dahje beaiveboradanjoavkkuid gos sámegiella adno váldogiellan.
- b. Bargit, geat ovdalaččas juo máhttet sámegiella dain iešguđetge fágasurggiin, ásahit sierra bargojoavkkuid gos sii vahkkosaččat dahje dávjjit atnet sámegiella

bargogiellan, ovdamearkka dihte rehketdoalus/ekonomiijas, suohkanjođiheamis/plánalávdegottis ja teknikkalaš suorggis. Sullasaččat sáhtta sámegeiela hupmat politihkalaš čoahkkimiin, gos vejolaččat dulkojuvvot dárogielagiidda.

6. Suohkan galgá leat mielde láchčime báikkálašservodagas arenaid gos sámegeiella adno váldogiellan. Doaibmabijuid árvaluvvo čoavdit searválaga báikkálaš joavkkuiguin ja servviiguin. Suohkana kulturruđaiguin sáhtta doarjut diekkár doaibmabijuid. Berre buot registrerejuvvon joavkkuid ja servviid bovdet searvat ortnegii. Árvaluvvo maid ahte suohkana kulturossodat searválaga Sámi giellaguovddážiin jođiha dán doaibmabiju čuovvuleami. Maiddái dás lea mihttun ahte sámegeielat bargit ásahit prošeakta-/bargojoavkkuid gos sámegeiella adno bargogiellan vahkkosaččat. Riddu Riđđu festivála lea buorre ovdamearkan lágideapmái, gos sámegeiella ja sámi kultuvra leat oidnosis, leat dohkkehuvvon ja main lea stáhtus, ja maid bokte leat eambo doaimmat ja mat dahket Gáivuona geasuheaddjin ássan- ja bargoguovlun.
7. Sámegeiela ja sámi kultuvrii guoskevaš máhttu ja resurssat galget aktiivvalaččat ávkástallot suohkana ealáhusdoaimmain. Suohkana ealáhusplánas galget ráhkaduvvot sierra strategijiat gos árvaluvvojit doaibmabijut dán ángiruššamii; gos rádjeguovlluid ovttasbargu sáhtášii leat okta oassi.
8. Suohkan galgá ohcat fágalaš/ruđalaš ovttasbarggu Sámedikkiin, mii lea oassin NOU 2016: 18 čuovvuleamis ja Sámedikki iežas ealáhusdieđáhusas. Ulbmil lea nannet ođđa ovdánahttindoaibmabijuid sámegeiela giellaealáskahttimii, ealáhus- ja servodatovdánahttimii. Dát galget leat lassin daidda dábálaš doaibmabijuide, mat ruhtaduvvojit Sámedikki guovttegielatvuodadoarjaga bokte.

6.3 Dearvvašvuohta ja sosiála – Mihtut ja doaibmabijut

Stáhtus:

Sámegeiela gielladilli dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis leat oalle muddui seamma sullasaš bohtosat go muđui suohkanis. Leat oalle ollu bargit geat máhttet muhtin muddui sámegeiela, muhto mii ii adno. Biertavári buhcciidsiiddas gesso ovdán buorren ovdamearkan gos sis lea sámegeielat doaibmafálaldat masa oallugat servet.

Mihtut ja doaibmabijut:

Mihtut ja doaibmabijut leat seamma sullasaččat go dat mii lea čilgejuvvon suohkana hálddahusa 5.2 čuoggás. Lea earenoamáš mávssolaš ahte suohkan ásaha sámegeiel giellahárjehallanjoavkkuid dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggi bargiide. Bargovuohki sáhtta leat

ahte boarrásiid ja buhcciidsiidda ássit, geain lea sámi duogáš, fátmmastuvvojit maid mielde. Maiddái dás sáhttá Sámi giellaguovddáš leat mávssolaš fágalaš doarjjan, vai sáhttet sámástišgoahtit boarrásiid- ja buhcciidsiiddas.

Ovdamearkkat dasa sáhttet leat:

- Lávlun- ja eará kulturdoaimmaid čoagganeamit, gos sámegiella lea váldogiellan
- Duddjot (sihke goarrut, gođđit, muorraduodji/guvzan ja eará) seammás go sámástit
- Organiseret eará ládje siskkáldas bargojoavkkuid/doaimmaid bargiide, geat ovdalaččas máhttet sámegiela, juohke fágasuorggis nugo bassiid, gievkkanbargiid, dearvvašvuodabargiid, idjabargiid jna. gaskkas.

6.4 Bajásšaddan – Mihtut ja doaibmabijut

6.4.1 Mánáidgárddi – Mihtut ja doaibmabijut

Stáhtus:

Dušše unna oasáš sámi mánáin hupmet sámegiela ruovttus. Leat maid áibbas unnán váhnemat geain lea sámegiella vuosttaš giellan. Earret mánáidgárddi ja skuvlla, de leat unnán dahje ii obage doaibmi arenat gos sámástit.

Mihtut:

Ahte mánát Goržži mánáidgárddis dađistaga ohppet sámegiela hupmat váldogiellan mánáidgárddis, ja ahte sámegiella dađistaga šaddá doaibmi nubbi giella buohtalaga dárogielain.

Ahte mánát dain suohkana eará mánáidgárddiin oahpásmuvvet bures sámegielain ja sámi kultuvrrain.

Doaibmabijut:

1. Goržži mánáidgárddis nannejuvvo sámegielfálaldat fágalaččat, ja ásahuvvo doaibmamodealla mas sámegiella adno váldogiellan ja mas dárogiella lea dušše doarjjagiellan dárbbu mielde ja go lea oktavuohhta váhnemiiguin geat eai máhte sámegiela. Vuolit doaibmabijut:
 - a. Rekrutteret pedagogalaš bargiid geat máhttet sámegiela
 - b. Fállat iežaset bargiide sámegiellakurssa
 - c. Rekrutteret 3-4 giellahárjeheaddji (hárjánan giellageavaheaddjit) liige giellaresursan sihke mánáide ja bargiide, dassá go Goržži mánáidgárddis leat iežaset bargit geat máhttet sámegiela.
 - d. Fállat áŋgiris nuoraide oahppostipeandda oktan bargofálaldagain, mii lea okta fálaldat rekrutterema doaibmabijuin.

- e. Ávžžuhit buot Olmmáivákki váhnemiid suovvat mánáideaset oahppat sámegiela, seammás go fáldat nannejuvvo fágalaččat. Oassin dasa árvaluvvo ahte čadahuvvojit diehtujuohkinčoahkkimat, gos Sámi allaskuvlla profesora, Jon Todal, sáhtta leat fágalaš veahkin ja mitalit vásáhusaidis birra dakkár doaibmabijuin eará guovlluin. Okta váikkuhus das lea earret eará ahte mánáide ii oro šat nu váttis oahppat eambo gielaide, nu ahte dat ii váikkuot dárogieloahpahussii. De lassána vejolašvuohta ahte mánát maid sámástižohtet eará sajis go mánáidgárddis, ja dárut ja sámi mánáid ovttaiduhhtin nannejuvvo.
2. Sámegielfáldagat mánáidgárddiin Biertaváris ja Dálusvákkis jotkojuvvojit dárogielat mánáidgárdin, muhto maidái dáppe galget leat doaimmat mat nannejit máhtuid sámegielas ja sámi kultuvrras.
 3. Fáldat váhnemiidda álgokurssa/giellakurssa, vai sáhttet fárolaga mánáideasetguin oasálastit giellamátkái, nu ahte ruoktu maid šaddá giellahárjehallan arena.
 4. Ráhkadit eará sámegielat giellaarenaid maid mánáidgárddit ja ruovttut sáhttet ávkástallat. Ovdamearkka dihte: Lohkanbottut, dihto lágan stohkosat ja doaimmat, finadit mearrasámi dálus, boazosiiddas, museas jna., vrd. doaibmabijuid 6.2-6. Geavaheddjiidiskadeapmi lea čájehan ahte diekkár doaibmabijuin beroštit váhnemat geain leat mánáidgárdeagi mánát.
 5. Mánáidgárddit ja skuvllat fertejit ovttasbargagoahhtit vai sihkkarastet ja sáhttet heivehit dili nu ahte sámegiela giellaoahpahusain jotket go mánát sirdásit mánáidgárddis skuvllii

6.4.2 Skuvla – Mihtut ja doaibmabijut

Stáhtus:

Lea dušše hui unna oasáš sámi mánáin geat sámástit ruovttus. Nu lea maid váhnemiid gaskkas, namalassii dušše unna oasáš geain sámegiella lea eatnigiellan. Earret mánáidgárddi ja skuvlla, de leat unnán dahje eai obage doaibmi arenat gos sámástuvvo.

Mihtut:

Nannet sámegieloahpaha vai mánáin, geain lea sámegiella 1, 2 ja 3 skuvllas, šaddá sámegiella doaibmi nubbi giella buohtalaga dárogielain.

Eará skuvlamánát suohkanis oahpásmuvvet bures sámegielain ja sámi kultuvrrain.

Doaibmabijut:

1. Nannet sámegielfálaldaga Olmmáivákki skuvllas, vai dat lea váldoskuvlan suohkana sámegieloahpahusa dáfus. Vuolit doaibmabijut:
 - a. Fállat ja oasálastit eará skuvllaid gáiddusoahpahusfálaldahkii, dakko gokko iežas skuvllas váilu ohppiidvuodđu ja/dahje sámegieloahpaheaddji.
 - i. Dat guoskkaše sámegielat vuosttašgielat ohppiide go sidjiide fálo gáiddusoahpahus fárrolaga eará vuosttašgielat ohppiiguin eará suohkaniin.
 - ii. Ahte 2.gielat ohppiide suohkana eará skuvllain, nugo ovdamearkka dihte Dálusvákki skuvllas jna. fálo gáiddusoahpahus fárrolaga Olmmáivákki skuvllain
 - b. Nannet sámegiela 2.gielat oahpahusfálaldaga, sihke fágalaččat ja kvantitatiivvalaččat, go sámegiella adno oahpahusgiellan eará fágain nu eatnat go vejolaš. Dat galgá leat lassin daidda dábálaš sámegieldiimmuide (2 diimmu vahkkus).
 - c. Movttiidahttit buot Olmmáivákki mánáid váhnemiid suovvat mánáideaset oahppat sámegiela, vrd. 6.4.1-1e.
 - d. Ásahit giellabeassedeaiivademiid mángga skuvlla ohppiide; mii árvalit vaikko 1 guovtte beaivásaš čoagganeami mánnui.
 - e. Nannet oahpaheaddjejoavkkuid sámegielat bargiiguin seammás go barget eará fágaiguin.
 - f. Jus orru dárbu, de fállat oahppostipeandda oktan bargofálaldagain, mii lea oassin rekrutteremis.
2. Joatkit sámegielfálaldagain Dalusvákki skuvllas. Vuolit doaibmabijut:
 - a. Eambo gáiddusoahpahus fárrolaga Olmmáivákki skuvllain ja/dahje eará skuvllaiguin dakko gokko skuvllas váilu ohppiidvuodđu ja/dahje sámegieloahpaheaddji.
 - b. Nannet mearrasámi kultuvrra birra oahpahusa.
 - c. Fállat váhnemiidda álgokurssa/giellakurssa, vai sáhttet fárrolaga mánáideasetguin oasálastit giellamátkái ja vai ruoktu šaddá giellahárjehallan arenan.
 - d. Ásahit eará giellaarenaid maid sihke skuvla ja ruoktu sáhttet ávkkástallat. Ovdamearkka dihte: Giellakafea, sámegiela lohkanboddu girjerádjosis, kultur-/astoáigedoaimmat gos sámástuvvo.

Girjjálašvuolta ja eará gáldočujuhusat

Árvvoštallanraporttat, eará guorahallamat ja dokumeanttat:

- Gjerde og Mosli (1985): *Samiske næringers plass i samfunnsplanlegginga*» Dieđut nr. 5, Sámi Instituhtta
- SEG- Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš / Samisk nærings- og utredningssenter (2000): *Undersøkelse av bruken av samisk språk*.
- Pedersen og Høgmo (2004): *Kamp, krise og forsoning*. Evaluering av samepolitiske tiltak i Kåfjord. *Rapport nr. 4*, Norut Samfunn, Tromsø.
- Andersen og Stromgren (2007): Evaluering av samelovens språkregler, Nordisk Samisk Institutt/Samisk høgskole
- Nordlandsforskning, rapport nr. 7/2012.: *Samisk språkundersøkelse 2012*
- NOU 2016:18 – Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Noodt og Reiding AS (2017): Kostnadsnøkler til kommuner som betjener en samisk befolkning
- Visjona AS (2019): Forslag til tilskuddsmodell for et nytt utvidet samisk språkområde
- Sámi Giellaguovddáš/Samisk språksenter i Kåfjord: Årsmeldinger 2004 - 2017
- Kåfjord kommune: Rapportering til Sametinget ad. tospråklighetstilskudd 2004 - 2018
- Kåfjord kommune: Årsmeldinger 2015 – 2018
- Kåfjord kommune (2018): Kursstøtte i samisk språk til foresatte med barn som har samisk i barnehage og i grunnskole, 30.04.2018
- Kåfjord kommune (2013): Retningslinjer for Kåfjord kommunes språkmotiveringsstipend til elever i den videregående skole.
- Kåfjord kommune (2018): Retningslinjer for stipend for høyere utdanning
- Kåfjord kommune (2013): Kursstøtte i samisk språk – pårørende demens
- Kåfjord kommune (2012): Kåfjord kommunes utdanningsstipend i samisk språk
- Kåfjord kommune og Sametinget (2018): Midlertidig samarbeidsavtale om bruken av tospråklighetsmidlene gjeldende for 2018

Mildosat

- Miellddus 1: Geavaheaddjiiskadeami ovdanbuktin, geassemánu 8.–10.beivviid 2020, PowerPoint